

5252.

Сніп

Виходить що-тижня у неділю в ранці у Харкові.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ: на рік 3 руб., на пів-року 1 руб. 75 коп., на 3 місяці 1 руб., окреме число коштує—5 к., подвійне—10 коп.—За кордон—4 р., 1/2 року—2 руб.

Річні передплатники одержать без платний додаток.

Адреса Редакції: КОНТОРСЬКА, 21.

Телефон редакції—839.

В справах редакції можна бачити від 3 до 5 годин
— ввчора по понеділках, середах та п'ятницях. —

Автори рукописів повинні подавати своє прізвище й адресу. Редакція може скорочувати і змінити статті; більші статті, до друку не ухвалені, переходять в редакції 3 місяці й висилаються авторам їх коштом, а дрібні замітки й дописи одразу знищуються. Рукописи, на яких не зазначені умови друку, вважаються безплатними.

З приводу надісланих до газети ВІРШІВ редакція не листується.

УМОВИ ДРУКУВАННЯ ОГОЛОШЕНЬ:

За рядок петіту попередку тексту, або за його місце платиться по 30 к. і по умові.

За рядок петіту після тексту: за перший раз 20 к. і по умові, за другий—10 к.

Хто шукає заробітку, платить за оловістку в 3 рядки 10 к. за раз, при умові друкування не менше 3-х разів.

Ч° 44, 45 и 46.

1 (14) Грудня.

1912 рік.

ЗМІСТ: Передовиця. К. Бич-Лубенский. Дагеротип. Над свіжою могилою. В. Бойко. Символ єднання. О. С-ський. Убогий віночок на пишну могилу. С. Порубайміх. Свідома покруч. Є. Бачинський. Жиди в еміграції. В. Різниченко. Батуринський Мафусаїл. Хроніка: З нашого життя. З Галичини. З газет та журналів. І. Мечеславченко. Лист з Петербургу. П. П. Б. До оцінки книжки І. Нечуя-Левицького „Криве дзеркало української мови“. П. К-р. Вечір Української історичної пісні. Лист до редакції. П. Кушнір. Лист з Полтави. Бібліографія. Книжки надіслані до редакції. Від редакції. Увага. Фел'етон: Вірші М. Кононенка. О. Слісаренка. А. Доде. Тартарен з Тараскону. Листування редакції. Оголошення.

Предсідатель Української Комісії при Харківській Громадській Бібліотеці повідомляє членів, що засідання Комісії мають відбуватися незмінно що середа, про що окремих оповісток членам не буде. (Постанова Комісії з дня 7/хі 1912).

Ч° 43 «Снопа» конфісковане. Замовлень отже на нього виконувати не можемо.

Конфіскація на Ч° 43 вже затверджена й справа з обвинуваченням п. редактора передана до прокуратури.

Досі „Сніп“ не виходив виключно через страйк у друкарні „Печатное Дѣло“, який тягся сливе місяць.

Редакція змушена видавати потрібні числа, щоб урівноважити змарнований час до кінця року й щоб не викликати нарікань з боку передплатників.

Харків. 2 Грудня 1912 року.

Не всякий сепаратизм вважається за державний злочин, хоч і правда, що, додавши до найневиннішої річі в світі епітет „український“, можна тую річ з погляду благонадійності скомпромітувати. Але ось річ, яка навіть з тим прикритим епітетом лишиться найневиннішою: се — чемність, ввічливість, звичайність, грічність. Ся річ у нас не в пошані. Скрізь панує грубіянство. Отже ми закликаємо увесь український нарід до сепаратизму від того грубіянства та брутальності, якими пересякло життя й відносини

в Росії. Се ж не є ніяке політичне питання й такий заклик певне не викличе конфіскації...

Слухайте, українці! Французькі часописи подають звістку, що у Франції закладається Спілка людей, які зобов'язуються бути чемними. Розуміється, се каже, що Чемність навіть у Франції не є вже в пошані, коли ті, що хочуть панування Чемности, змушені єднатися на те, щоб підтримувати уживання ввічливості, грічності та звичайності. І се правда, що сучасний дух і умови громадянського життя у Франції суть противні стародавньому культу ввічливості. Той культ ввічливості був прикметою старого королівсько-аристократичного ладу, отже сього було досить, щоб навіть самої ввічливості більше не схотіли...

Але що таке ввічливість, чемність? Се є звичай чи спосіб поводитись або говорити скромно, порядно, пристійно, по громадянськи. Найкраща прикмета чемности се те, що вона сприяє скромним та слабим, а карає нахабних. Вона бере під свою оборону наполохану амбіцію скромних, вона береже їх та охоронює. З боку дужчих є вона наче обов'язком не використовувати до кінця їх силу, мати совість визнати право на існування та людську гідність за тими, кого дужчі могли б понизити безкарно. З боку слабших вона є наче правом віддавати дужчим пошану в межах власної людської гідности.

Дійсний зміст чемности є в тім, щоб уділяти кожній людській істоті, в яким би становищі вона не була, людські відносини.

Усяка зарозумілість, хвалькуватість, списивість у відносинах глибоко противна чемності. Чемність навчає нас стримувати наш егоїзм, наше себелюбство і таким чином є одною з основ людського поліпшення. Чемність се цивілізація. Чемність є обов'язок, є дисципліна.

От такий є внутрішній зміст чемности, а сьому змісту відповідає й певна надвірня форма відносин, певні „звичайності“, в яких той зміст виявляється. Розуміється, що нецивілізовані народи не здатні до чемности, ввічливості та грічності в висчезданому розумінні.

Є люде, що звуть чемність та ввічливість — лицеміром та брехнею. Гаразд! Але се є щаслива брехня, яка ховає від очей огидні, антисоціальні, звірячі риси людей. Розуміється, чемність не є доброчинність моральна, але тільки соціальна! Звичайно, чемність не здужає переробити шакалів на овечок, чи прирощених грубіянів

на порядних людей, але вона стримує хижі інстинкти, вона спиняє нахабство і вже сього досить! Таким чином виробляються способи відносин людських, а способи помалу переробляються на звичаї та норми, які потроху опановують цілу націю, які поволеньки нищать хижі та гидкі риси первісної натури, очищають націю від первісного звірячого грубиянства.

Є люде, які кажуть, що сучасне життя є занадто важке, вимагає багато часу на боротьбу за існування і через те попросту *ніколи бути чемним*. Таким чином чемність роблять вони свідомо привилеєм заможних людей. Може й справді чемність, як і кожне мистецтво, вимагає часу, але коли чемність вирвати й викинути з нашого життя, то хіба оті—вільні від боротьби за життя—години не зробляться огидними власне через нечемність та грубиянство, які невпинно тоді запанують! І хіба радість і щасте жити полягають в тім, щоб увесь час віддати індивідуальній праці, відкинувши геть всі соціальні відносини? І хіба можна оте важко зароблене спожити приємно поміж нечемними людьми, посеред грубиянських вчинків та огидних нормів? Без чемности, без соціальної ввічливости людські відносини були-б тільки дикою бійкою.

Життя українського суспільства є такою дикою бійкою.

Громадські відносини в широкому суспільстві українському се щось відстрашаюче. Груба елементарна боротьба без найменшого натяку на культурні форми. Нема поважання до людини, до людської гідности. Нема навіть удавання такого поважання, бо в своєму варварстві українське широке суспільство ненавидить усяку чемність та ввічливість, відкидає звичайність та гречність, як зайві примхи чудернацькі... Громадські відносини в тіснішому українському суспільстві мало не гірші, бо всі члени сього суспільства, на якому-б низькому шаблі громадської ієрархії вони не стояли, заражені хворобою *mania grandiosa* і всі вони вважають себе прирощеними гетьманами. І кожен простяга руку по булаву. І кожен зневажає другого. Члени тіснішого українського суспільства заражені хворобливим бажанням панувати під покрівцем демократизму. Уда-

ючи з себе демократів, українці в дійсности тільки грубияни...

Боротьба за дрібні амбіції прибірає огидних форм в українських колах, бо в душах сих людей нема чемности, ввічливости, поважання до людини.

Зневажені й ображені всіма, вилучені з життя «на горі», усю злість упосліджених виявляють українці один до одного на своєму смітнику, утворюючи атмосферу якоїсь осатанілости. Безсилі проти чужих вони надолужують своє пониження на «своїх», виявляючи справді звірячі інстинкти антисоціальні.

В своїй книзі «Молода Україна» наш великий письменник д-р Іван Франко, характеризуючи українців 70-х років, що приїздили до Галичини, каже: «У теорії—страшні вільнодумці, революціонери та безбожники, в манерах (вони) якісь варвари, що не признавали обов'язкових у Галичині товариських форм».

Що до манер, то такими вони zostалися й досі. Ще й досі поміж українцями в Росії уважається добрим тоном, йдучи в товариство, вдягати брудне вбрання й розмовляти юродивою українською мішаниною, а не мовою. Се, розуміється, говориться про заможніші інтелігентні українські шари, але не простий нарід. Ще й досі уважається гарним тоном говорити з паніями в добродушно грубиянському стилі, уживаючи вульгарних слів та висловів.

Ще й досі уважається суто-національним удавати з себе якіхсь недоуків, недоростків і, як Тарас Бульба, з уданим грубиянством говорити про «бабу» та про «горілку». Ще й досі можна почути на учті в честь Шевченка в присутности великого товариства, як університетський професор, людина європейської культури та освіти, в своїй святочній промові, наче-б-то на те, щоб надати їй «національний кольорит», каже з слізьми на очах: «я радію, що бачу так багато людей. Чорти його батька знає, як се гарно!» І ще й досі на всіх сходах українців легко можна почути взаємні грубиянські лайки та вуличні прикrostи.

І як на вулиці на Україні російській ніколи не можна побачити, щоб молодчий, менший чемно звернув з дороги перед старішим, а не штовхнув його груби-

М. Кононенко.

Пам'яті М. Лисенка.

Чого бо, дівчино, чого бо, рибчино,
Засмучені очі твої?
Скажи мені правду, розваж свою душу,
Забудь ти скорботи свої!
Такою мольбою, такими словами
Красуню юнак запитав;
Красуня бандуру дала козакові
І тиху відповідь він мав:
Питаєш, козаче, питаєш, юначе,
Чого я сумую в журбі?—
Усе тобі струни на кобзі розкажуть,
Дарую я кобзу тобі.
І взяв тую кобзу юнак молоденький,
До струн приторкнулась рука
І стали ті струни йому промовляти,
Прозріла душа юнака.
І грає він, грає на кобзі,
І котиться хвиля—луна—
То тихо-скорботно без краю,
То повна надій, чарівна.

І слухають пісню ту люде,
В ній душу свою пізнають,
Знаходять скорботи і радість
І певні надії їм чуть.
І легше тим людям живеться,
Надією бьються серця,
Зміцняється віра до щастя,
І дякують люде співця.
А він без утоми, без спочину грає:
Красуня стоїть у очах—
Усю її душу він хоче збагнути
Та вилити в звуках—річах.
За роками роки в безодні зникають,
Сивіє вже волос співця,
Але того суму красуні—дівчини
Не бачить він краю. кінця.
І лопнули струни... О, Боже мій милий,
Чому ти їм моці не дав?
Співець неумотний, співець сивоусий
До краю пісень не дограв...
Сумує красуня, сумує дівчина:
Кому тепер кобзу віддять?
Бо вже тим рукам похололим
На порваних струнах не грать.

яньськи, так само й у відносинах ніколи не можна завважити, щоб молодчий українець виявив до старшого діяча хоч формальну звичайність, хоч удане поважання.

В манерах і поведженню се, справді, якісь варвари.

Даремні й зайві усякі виправдання тим, що українська суспільність на Україні російській се тільки копія московського суспільства і що загальне грубиянство вщеплено нам в купі з московською культурою, якої воно є питомим елементом. Се є правдою тільки почасти, але головна причина сього грубиянства лежить в самім українстві, в його сучасній зневазі до культурних форм товариського життя.

Нове українство з самого свого початку було рухом на тлі простонародного життя і на йому ще й досі валять вульгарні вирази Єнеїди Котляревського. Українське громадянське життя ще й досі носить з надвірного погляду сліди перелицьованої Єнеїди. Розвиваючись далі, українство все свідоміше з простонародного робилося течією демократичною. Але, на нещасте, у широкої публіки розуміння «демократизму» було сплутане з розумінням «вульгаризму», ідеї демократії були переплутані з інстинктами черні, а потім і замінені перші другими!... Даремне, найкращі українські діячі закликають українство одрізнати грубиянство від демократизму: неосвічені, неотесані члени українського суспільства, прикриваючись фальшивим демократизмом, голосно проповідують, що се аристократичні тенденції, щоб їжу вживати виделкою й ножем, а не пучками.

З погляду культурних форм товариського життя навіть інтелігентні українці часом стоять на однім рівні з африканськими бушменами та готентотами. Ніщо так не обурює й не викликає гніву, навіть у заможного українського інтелігента, як вимога, щоб він хоч на Шевченківське свято надів чорного сюртука та білу сорочку: він уміє пхастися на святочні збори або в московській «рубаші» або в брудній засмальцьованій куртці. Робиться се не через бідність, бо пропиває він чимало грошенят, але через некультурність. Оповідання про англійських робітників та наймитів, які в неділю по укінченню тижневої праці,

надівають циліндер, сюртук та рукавички,—викликають між українцями ні більш—ні менш, як обвинувачення англійського робітника в аристократизмі й зраді демократичного принципу! На думку українців, щоб бути справжнім демократом, треба мати по хунту бруду під нігтями на руках, затикати штани в чоботи, а паніям ходити з розпатланим волоссям та розхрістаною блюзкою. Крім того паничі повинні, по рецепту «малоросійських драм», цупко плескати панночок по єпині, а панночки лаяти паничів «чортячими» словами з додатком «бодай печінки поодпадали»!...

Але не раз-у-раз український нарід був таким!...

Думка мимоволі лине до старих часів, до минулого. Не дурно Павло Алепський з захопленням говорить про сей прегарний благословенний край і нарід український. З його записок виринає прегарна душа українського народу, чемні, ввічливі відносини громадські, висока моральна цивілізація, що перейняла навіть найнижчі низини. Народні думи теж свідчать про се. Шей тепер по глухих хуторах у заможних родинях селянських можна завважити благородну чемність у відносинах і в поведженню, стародавні церемонні звичаї, від яких віє чаром колишньої культурності. Але се можна тільки там знайти, куди не дійшла нова чужа грубиянська «культура».

Час вже відкинути грубиянську форму відносин, які викликають у європейця відчуття гидування. Кращі українці повинні зрозуміти, що є крайня пора цивілізувати дикі норози нашого громадянства. З тиею метою треба заснувати на зразок французької спілку людей, що зобов'язуються бути чемними. Хай тая спілка розпросториться по всій Україні. Хай запанує на Україні чемність, ввічливість, звичайність та гречність у відносинах! Хай імя українець буде синонімом чемности та гречности!

Тільки тоді громадські відносини утворять відповідний ґрунт для розвитку всебічної культури української.

Склепились потомлені руки,
Полопались струни дзвінкі,
Самі тільки звуки лунають
Ласкаво—сумливі, легкі.

О. Слісаренко.

Козача смерть.

(Пам'яті М. Лисенка).

Не заплаче рідна мати,
Не заквилить чайка в полі,
Над довчасною труною
Голосистою струною.
Будуть ворони злітати,
Роз'ятряти рани—болі,
І трава закриє очі,
Мов подружжя, серед ночі...
Більш не стане лицарь славний
В чистім полі, в лютім бою,
Більш не здійме стяг побідний
На країні своїй рідній...
Буде плавать запах травний,
Зацвіте там мак весною

Замість трупів, замість крові,
Ясним сімволом любові!

1912 р. листопада 4-го.

Альфонс Доде.

Тартарен з Тараскону.

Частина друга.

У Турків.

I.

Переправа. П'ять різних позицій фески. Вечір третього дня. Рятуйте!

Тепер я дуже бажав би, мої милі читачі, зробитися великим артистою малярем, аби з самого початку другої частини пригод Тартарена, намалювати вам ті різноманітні становища, в яких була феска Тартарена з Тараскону підчас сих трьох днів переправи на «Зуаві» з Франції до Альжиру.

Одразу я покажу її вам прегарною та велитенською, якою вона була перед відїздом на мості, коли покривала сю чудову та славетну тарасконську голову.

Потім я покажу вам її у той мент, коли вона віддалялася з порту й коли «Зуав» почав поринати в хвилі носом:

К. Бич-Лубенський.

Дагеротип.

«Смутні, невеселі картини; та інших не знайдеш ти тут». Тут, на цьому світі. Як на тому—не знаю, не був. Коли вірити словам ієрусалимської мандрівниці, що колись обмірала, та там побувала, так теж не краще. Наполеон I сказав про поляків, що вони багачко жили, багачко страждали та нічому не навчилися. Це прислів'я можна розповсюдити на багатьох людей, додавши до того, що ось болгари—теж багато жили і терпіли та чомусь все ж таки навчилися. І тепер показують, як треба вчитись.

Я зовсім не хочу балакати з приводу народів гнобителів та народів пригноблених. Я хочу балакати про гнобителів взагалі.

Газетні звістки розказують нам—як нині напівбожеволілий султан Абдул-Гамід сидить у Стамбулі біля вікна, та дивиться на верхівя далеких Балканів, де робиться щось страшне для Турції. Страшна, кажуть, величезна трагедія. Так, вона дійсно страшна своєю великістю; гине ціла держава через помилки цілого ряду поодиноких деспотів. Абдул-Гамід і йому подібні є великість. Але єсть маленькі Абдул-Гамідики, маленькі деспотики, які роблять теж саме, і з тими ж самими наслідками. Такіх Гамідиків ми зустріваємо по всіх усядах; особливо їх безліч про-між нас, українців.

Досить зібратися якому небудь колоні в 30—50 душ по якій небудь громадянській справі, як через 2—3 тижні декілька Гамідиків уже з'явилось. Нічого дивного не було б, як би становище справи само б вимагало якого небудь ватажка, який міццю свого талану та завзяття держав би у страсі Божому нерозумну отару. Це зрозуміло, але, на превеликий жаль, Гамідиками хочуть бути люде зовсім іншого калібру.

Зібравши невеличку юрбу одноступів та тероризуючи решту шкандалами та дикунськими вибриками нахабства, вони на де-який час робляться справжніми Гамідами для того, щоб яко найглибше пурнути в болото і запровадити туди всю справу. Вони плачуть, сумують над безглуздям натовпу, який не зрозумів їх і сами не розуміють того, що справжніми Мурадами та Баязетами можуть бути тільки ті, що у своїй особі зявляють збірний головний фокус мрій та надій громадян-

я покажу вам її тремтячою, здивованою, вже передчуваючою перші облизні.

Проминувши Ліонську затоку, разом з тим, як вона виходила до справжнього моря, нещасна феска вже зовсім підпала під владу бурь та негод і тепер ви її бачите зляканою; перекидалася вона з одного на другий бік велитенської мізковні, й лише велика китиця з блакитної бавовни, свавільно манячила у мряці морської хуртовини...

Четверта позиція. Вечір, шоста година, загальний вигляд. Нещаслива феска схиляється за бильця пароплаву та з одчаєм вдивляється у безмежну далечінь моря...

Нарешті п'ята й остання позиція. Се—на дві вузької каюти, в невеличкому ліжкові, яке швидче скидалось на шухлядку комоду, се було щось невиразне, що шамотіло та голосно стогнало. І се була феска, героїчна, велитенська феска при відізді, яка тепер мусила вести мізерне існування нічного ковпака натягнутого по самі вуха блідої, хворої голови, яка трусилася мов у пропасниці...

О! коли-б тарасконці могли зглянутись зараз на свого великого Тартарена, що лежав безсилий у шухляді з комоду, сумно, та тм'яно освітлений ілюмінатором, серед хвиль специфічних пахощів пароплаву, який весь тхнув кухнею та гнилим деревом. Коли-б вони могли почути його стогнання при кожному рухові гвинта пароплаву, його розпучливі замовлення

ства. Вони не хочуть знати, що як історія держав, так історія невеличких громадянських кол, без милосердя карає всіх тих деспотиків—Гамідів, які переслідують тільки завдання своїх невеличких самолюбств, які виконують тільки свої особисті справи на тлі громадянських справ. Вони не хотять зрозуміти, що їх хвилиний успіх є наслідок хвилиного напруження і що вони гинуть через свою недбалість до громадянської справи, яка потребує не вибухів, а постійної напруженості, не блискучих поз і слів, а невидимої ні для кого чорної роботи, яка тільки одна і варта. Всі ці Гамідики є чорна руйнуюча сила; не жаль було б їх, та їх занепад як би вони не руйнували на деякий час, а иподі й зовсім всієї справи. Всі ці Гамідики галасують про свою любов до України, до всього українського—чи то в штупі, чи то в науці, чи то в громадянському житті. Все це неправда. Правда одно—їх гидке, дрібне самолюбство, яке доводить їх до тапії grandiosa—себ то до божевільства, до диких вибриків самодурного гнобителства. Хотілось би цим Гамідикам поради, добре перечитати історію України—це майже історія Гамідиків. Та куди там. Вони до того навчені, що куди не сунуться, то там і роблять, коли не руйну, то капость. Панове Гамідики! Погляньте на великого Гаміда, як він сидить тепер у Стамбулі та дивиться у вікно на верхівя Балканів; погляньте та зрозумійте цю страшну трагедію вашого життя.

Над свіжою могилою.

⊕ *Перенесення тіла до Володимирського собору.* Перенесення тіла покійного Миколи Лисенка до Володимирського Собору відбулося 27 жовтня ст. ст.

Проти сього дня помешканне небіжчика одвідало багато людей, в тому числі делегатів і взагалі приїзжих, що приходили віддати остатню пошану Великому Кобзареві. Багато було шкільної молоді. Коло труни читали псалтир українською мовою. Тіло небіжчика потопало в квітках. Комната, в якій стояла труна з тілом небіжчика, не могла вмістити всіх вінків—довелося розміщувати їх по інших кімнатах.

Після другої години по полудневі 27 жовтня ст. ст. до помешкання небіжчика почали сходиться делегати з різних місцевостей Росії й Галичини, члени Державної Думи, пред-

чаю що п'ять хвилин, та його прохання до служок, які він вимовляв знесиленим дитячим голосом. Ех! тоді, з певністю, вони пожаліли б, що примусили його їхати... Я запевняю вас словом честі історика! Бідолашний турок викликав спочуття

Пригноблений лихом зненацька, сіромаха не відважився навіть розв'язати свій алжирський пояс, не спромігся увільнитись від зброї. Його величезні ножі до полювання не милосердно тиснули груди, а пихва від револьвера мулила ноги.

Поза тим усім ще й відливий Тартарен—Санхо не переставав ні на хвилину кепкувати. «Бачиш, божевільний дурню! Чи-ж не правду я тобі казав?!... Лише ти забажав їхати до Африки... Ну що-ж, добре... ось тобі Африка! скажи ж, нещасний, як вона тобі подобається?»!...

Але найгірше було те, що через стіни та стелю своєї каюти стражданив, бідолаха чув, що в сальоні другі подорожні сміялись, їли, співали, та грали в карти.

Товариство на «Зуаві» було дуже численне та веселе.

Багачко офіцерів, які їхали на місця служби, пані марсельського «Альказару», мандровані кумедьянти, багатий мусульманин, який повертався з Мекки, Черногорський князь, дуже веселий та жартовливий, який удавав з себе Равелла та Жіль-Пера..... Жолен з сих людей не занеміг на морську хворість, і весь час їх проходив в питтю шампанського, а капітаном «Зуава», товстим та рухливим марсельцем, який

авники музичного світу, українських і московських театрів, громадські діячі, старшини замкнутого «Українського клубу», представники всіх київських українських інституцій, журналісти, урядовці, учні вищих шкіл і багато інших осіб.

В пів до третьої години від дверей дому через довгий двір до воріт і на вулиці стали в дві лави студенти. Між лавами в дворі стояли делегати, учні школи М. Лисенка, хор інші особи. За лавою у дворі й на вулиці вся площа була густо заповнена народом. Ще задовго до панихиди о 3¹/₂ год. на Маріїнсько-Благовіщенській вул. спинено рух трамваїв і автобусів. Через кілька хвилин припинився рух і на Караваївській вул. в тій частині її, що йде через вулицю Маріїнсько-Благовіщенську. В помешканні покійного відправлено літію, після чого домовину винесли близькі до покійного особи й українські громадські діячі у двір, де відправлено другу панихиду, під час якої співав великий хор душ у півтораєста під орудою Я. Яциневича.

По переді жалібного походу учні школи М. Лисенка несли домовину. Далі йшли делегати з Російської України, Галичини й Московщини, а за ними хор і духовенство. Домовину весь час несли на руках. За домовиною йшла рідня покійного, громадські діячі, знайомі, друзі й прихильники покійного.

Позаду йшло два вози, повні вінків з різними жалібними листами. За возами йшло сила народу. Порядок був увесь час безладний. Перед Безаківською вулицею похід прибрав величезні розміри. Коло пам'ятника Бобринського похід зустріла сила народу. Починало темніти. Запалені були смолоскипи. Для домовини Лисенка несли кілька ліхтарів. По дорозі приєднували все нові гуртки людей.

Не зважаючи на те, що йшов сніг, всі учасники походу йшли з непокритими головами. Багато людей мало на руках жалобні перев'язки.

Коли похід дійшов до собору—вся церква, хори й площа вже були заповнені народом. Домовину внесено в собор, пропущено хор і родину покійного, а більшість походу, в тому числі й делегати, опинилися перед зачиненими дверима. Інша поліція відтиснула людей і очистила площу. Труну поставлено по середині собору й відправлено панихиду, після якої тіло покійного перенесено у лівий притвор церкви.

На виносі тіла коло собору, як догадуються, було більш 10.000 душ.

мав господу і в Альжирі й в Марселю й вигляд якого зовсім був пристосованим до його прізвища «Бородай» (Barbassou) Тартарен з Тараскону ненавидів всіх цих пікчемників, їх же веселість подвоювала його страждання.....

Нарешті, на третій день по обіді на чардаці пароплаву зробився якийсь незвичайний гомін, який в один мент вивів нашого велетня з його хворобливої нерухомости.

Дзвін голосно дзвонив. Було чути, як спускають на воду великі човни.

«Машино наперед!... Машино назад!» кричав неспокійний голос капітана Бородая. Потім «Машино стій!» Якесь сильне рішіння, все здригнулось, і більш нічого..... Нічого, лишень весь пароплав божевільно хитався з права на ліво, як балон у повітрі..... Незвичайна тиша в машині найбільш налякала Тарасконця.

«Рятуйте! Тонемо... заревів він страшним голосом.

Якось незрозуміло до нього в сей мент жаху повернулись сили, й він миттю вискочив нагору з усім своїм арсеналом.

II.

До Зброї! До Зброї!

Вони зовсім не тонули, то було причалення. «Зуав» як раз ввійшов до рейду, до прегарного рейду з вороною глибо-

⊕ *Похорон Лисенка.* Похорон Великого Кобзаря відбувся в Києві 28 жовтня ст. ст.

Ще не було 8 год. ранку, як до Володимирського Собору почали збиратися родичі, делегати й близькі до покійного люде. В 9 год. ранку біля собору було вже сила люду. Коло 10 год. почалась літургія й собор наповнився вщерть. Підчас літургії співало три хори—числом коло тисячі душ. Службу Божу правив настоятель, проф. духовної академії, о. Корольков.

Замість запричастного стиха відспівано було чотирьохголосний концерт небіжчика «Камо поїду оть Лица Твого».

Під час панихиди виголосив промову на московській мові о. Вишневецький.

Після остатнього цілування труну підняли делегати й громадські діячі. Віко винесли окремо.

Студенти знов обняли лавою похід. Порядок утримувати було надзвичайно важко. По Бібіковському бульварові ледве можна було йти. В кінці походу на сей раз уже йшло три вози з віпками. З Бібіковського бульвару похід звернув на Велику Володимирську вулицю, а далі пішов по Караваївській вулиці на Велику Васильківську. Поліція увесь час прохала не спинятись. Коло Українського театру похід став. Тут було відправлено літію. Театр декоровано було жалобним вензелем з крену з портретом небіжчика. Оркестр двічі виконав «Марш Дорошенка» написаний М. В. Лисенком.

Од театру похід рушив до Байкового цвинтарю.

На цвинтарі свіжа могила була викопана недалеко від головної брами на головній алеї. Тут похід вже дожидали. По обидва боки алеї стояли лави студентів. Тільки внесено було труну на цвинтар, як поліція замкнула браму й більшість публіки zostалася за огорожею. Над труною промовляли—від України Російської—проф. О. О. Русов та Ів. М. Стещенко, а від Австрійської—проф. В. Шухевич та О. Ніжанковський. Після молитви тіло опустили в могилу.

Труну положено в залізобетонний саркофаг.

⊕ *Вінок з могили Т. Шевченка.* На труну М. Лисенка привіз п. Давиденко вінок з трав з Шевченкові могили коло Каніва.

⊕ *Делегати.* На похорон М. Лисенка прибули делегати з Галичини, Москви, Варшави, Катеринославу, Одеси, Полтави, Харкова, Лубень й інших міст. З Галичини прибули: від музичного інститута ім. М. Лисенка у Львові—д-р Станислав Люд-

кою водою, який справляв вражіння тихого, похмурого, майже безлюдного. На супроти на узгіррю розкинувся білий Альжир з своїми невеличкими будиночками, які зпускались майже до самого моря, мов чепляючись один за одного. На Медонський затоці ціла вистава прачок. І над усім цим безмежне небо блакитного Атласу. О яке ж прегарне блакиття! Як тільки славетний Тартарен оговтався трішки від жаху, він почав уважно разглядать краєвид та прислухатись до пояснень чорногорського князя, який називав йому різні квартали, розказував про Казбаг та про верхню частину міста, яка називається Баб-Азун. Взагалі той чорногорський князь був людиною, яка дуже добре знає Альжир, та вільно балакає по арабськи. Він запропонував Тартаренові збільшити його знання.....

Раптом Тарасконець помітив, що вздовж борту, на який вони обпирались, з'явився цілий ряд великих чорних рук, які чеплялись з зовнішньої сторони. Незабаром з'явилась біля них голова негра вся кучерява, й ще не встиг Тартарен з переляку розціпити рота, як на чардаці натовпилась з усіх боків ціла сотня піратів: чорних, жовтих, напівголих гидких та страшних.

Сих піратів Тартарен впізнав одразу. Се-ж були «вони», сі довгождані «вони», яких Тартарен марно шукав цілими ночами в Тарасконі по дорозі до клубу.

кевич, від стрийського «Бояна» — посол до галицького союму, член укр. союмового клубу, Остап Ніжанковський, від Львівського «Бояна» — проф. Філярет Колеса, від Львівського Союму — Батька й від львівської громади — др. М. Волошин та проф. В. Шухевич.

⊕ З обличчя небіжчика зроблено маску, а також і зліпок з його руки.

⊕ *Вислови спочуття.* До редакції часопису «Рада» надіслано силу телеграм і листів з висловами спочуття з Петербургу, Москви, Одеси, Риги, Харкова, Томська, Львова, Вінниці, Катеринодару, Хороля, Умані, Кам'янця Подільського, Олександрівська, Ромна, Лубень, Семипалатинська, Пудожа, Тюмені, Харбіна, Киренська, Владивостоку, Константинограду, Зінкова, Ахалциха, Старокостянтинова, Оренбургу, Золотоноші, Галича, Лондона (від Діонео), Тулузи (від студ. укр. агрономичн. інституту), Парижа (од Війниченка), Черновців, Станиславова й інших міст, сел і містечок соборної України, Московщини й Європи. Родина бл. пам'яті М. В. Лисенка теж одержала багато листів і телеграм.

⊕ *Панихиди.* Відправлено панихиди по бл. пам. М. Лисенкові в Ромні, Кам'янці Подільському, Полтаві, Ризі, Курському, м. Воронькові Переясл. повіту на Полтавщині. Відбулась панихида і в Чернігові 4 листопада. Не зважаючи на відсутність оголошень про панихиду, крім звістки, друкованої в «Раді», людей було багато. Оголошень не було через те, що п. поліціймейстер заборонив друкувати їх українською мовою.

⊕ На загальних зборах «Роменського Русско-Українського вокально-музыкально-драматического общества» 4. XI с. р. пам'ять М. Лисенка було вшановано встановленням. Збори постановили незабаром влаштувати вечірку присвячену бл. пам'яті небіжчика.

⊕ *Кара.* Поліція в Києві замкнула ті сінематографи, в яких показувалося було картини з похорону М. В. Лисенка.

⊕ 26 жовтня, під час вистави опери «Енеїда» в Київському Українському театрові, перед другим актом публіка з власної ініціативи вшанувала пам'ять М. Лисенка встановленням.

⊕ Оркестр трупи Садовського, як відомо, 28 жовтня, під час проходження жалобного походу коло театру, виконав у фойє театру жалобний марш. Поліція склала протокола.

⊕ Музично-драматичний гурток «Кобзарь» у Москві

Нарешті, вони відважились з'явитись..... Зпочатку від несподіванки він прикипів до місця.

Але, коли він побачив, що пірати вже наближаються до багажу, здіймають брезенти, які його покривали, словом Тартарен зрозумів, що починається грабунок пароплаву, тоді прокинувся велитень і вихопивши свій мисливський ніж, він загукав до всіх мандрівників: «До зброї! до зброї!», й перший кинувся на піратів. Що-се? що з вами коїться? — Закричав капітан Бородай (Barbassou) й аж підскочив від несподіванки.

— Ага! Ось ви, Капітане!... Швидче, швидче, узбройте ваших людей!

— Алеж на віщо, мій Боже!

— Та хіба-ж ви не бачите?

— Чого?

— Ось... просто перед вами... пірати...

Капітан Бородай дивився на нього зовсім торопленими очима.

В ту саму мить здоровенний, як чорт чорний, негр прошмигнув повз них, несучи на плечах аптечку велитня:

— Нікчемний!... Стривай!... Зупинись!... ревнув Тарасконець та й кинувся наперед з стилетом у руці.

Бородай на силу встиг вхопити його за очкур та вчасно зупинити:

— Алеж, годі! заспокойтесь зрештою, добродію... Се-ж

влаштував 3 листопада вечірку присвячену бл. пам. Миколи Лисенка.

⊕ На вістку про смерть бл. пам. Миколи Лисенка львівські українські т-ва на знак жалоби повивішували на своїх помешканнях чорні коротви.

⊕ На засіданні 30 жовтня ст. ст. київської міської думи пам'ять покійного М. Лисенка вшановано було встановленням.

⊕ 19 листопада ст. ст. на засіданні Наукового товариства в Києві з поради голови т-ва проф. М. Грушевського вшановано пам'ять помершого члена М. Лисенка встановленням. Професор Грушевський сповістив присутніх, що незабаром наукове т-во впорядить засідання, присвячене пам'яті покійного композитора.

⊕ З приводу несподіваної смерті відомого українського композитора М. В. Лисенка в мануйлівській «Просвіті» відбулися надзвичайні збори ради. На зборах було постановлено: 1) послати спочуваючу телеграму родині небіжчика, 2) асигнувати з коштів товариства 7 карб. на вшанування пам'яті його і 3) влаштувати великий народний концерт з творів небіжчика присвячений його імені.

⊕ Робітники-українці почувши про смерть М. Лисенка зібрали між собою більше 10 карбованців, з яких послали спочуваючу телеграму, а на решту мають думку придбати великий фотографічний портрет М. В. і подарувати Мануйлівській «Просвіті».

⊕ *Заява радного м. Харкова М. Міхновського.* З приводу смерті нашого високоталановитого музики М. Лисенка радний міста Харкова Микола Міхновський подав п. в. о. Харківського Міського голови заяву такого змісту, яку подаємо в перекладі:

«Маю за честь прохати поставити на повістку найближчого засідання Міської Думи нижчелідуючу пропозицію: 27 жовтня 1912 року в Києві упокоївся славетний Український композитор Микола Лисенко. Заслуги небіжчика перед нашим народом воістину неоціннімі. Хоча з причин особливих умов більшість великих творів Миколи Лисенка майже зовсім невідома широкому загалові, але особи, що мали щастє чути його твори відкликаються про них з захопленням, а славетний композитор Петро Чайковський, вважає його оперу «Тарас Бульба» (Осада Дубна) шедевром.

Проте ім'я Миколи Лисенка, як врятовника неоцінного національного скарбу — українських історичних, гайдамацьких,

зовсім не пірати... Вже багатько часу проминуло, як вони тут перевелися... Се звичайнісінькі носильщики.

— Носильщики!

— Так! Справді се носильщики, які приходять, щоб забрати багаж та знести його на беріг...

Покладіть же в пихву вашу зброю, дайте мені вашого білета, та йдіть за оцім негром, сей добрий парубійко приведе вас на землю, коли-ж побажаєте, так і до готелю!...

Збентежений Тартарен віддав свого білета, та слідом за негром зліз по трапові у величеньку барку, яка колихалася на канаті від пароплаву.

Весь багаж його був вже тут; його скрині, ящик зі зброєю, харчові консерви... Се все навантажило цілу барку, завдяки чому не було потреби чекати на других пасажирів. Один з негрів видрапався на скрині й зкрючився, як мавпа, обнявши руками коліна...

Другий сів на весла...

Обое дивились на Тартарена, сміючись та скалючи свої білі, як сніг зуби.

Стоячи супроти них з тим надзвичайним викопленням губів, яке справляло таке сильне вражіння на його компатріотів, великий Тарасконець весь час нервово стискував держак від свого ножа.

Не зважаючи на запевнення капітана Бородая, він лише

бурлацьких, побутових і ліричних народніх пісень і дум відоме кожній освіченій людині.

Велитенська й чудова праця, виконана Миколою Лисенком з високим мистецтвом й безконечною любов'ю, утворила йому загальну прихильність і глибоке поважання.

Небіжчик одібрав освіту в другій Харківській гімназії й слухав лекції на Харківському університеті. В Харкові ж Микола Лисенко почав свою музичну освіту.

Таким чином Харків може пишатися тим, що перші початки симпатій і настроїв великого композитора закладені в його душу атмосферою Харкова, який в той час прозивався Українськими Атенами.

Справедливо, щоб Харків вшанував свого великого мужа й увіковічив би його пам'ять:

1) надісланням спочуваючої телеграми родині небіжчика,
2) фундацією стипендії імені Миколи Лисенка в 100 рублів щорічно при Харківській Музичній школі Російського Музичного Товариства,

3) Фундацією стипендії імені небіжчика при Харківській Мистецькій Школі. Представлення й рекомендацію кандидатів на одержання обох стипендій передати Раді Харківського Літературно-Мистецько-Етнографічного Товариства імені Григорія Квітки-Основ'яненка,

4) Уміщенням портрета небіжчика в Харківському Міському Драматичному театрові,

5) Асигнуванням суми в 3000 руб. на споруду в Харкові пам'ятника-погруддя небіжчика композитора, передавши се питання на розробку в комісію по спорудженню пам'ятників Т. Шевченкові, Гр. Квітки-Основ'яненкові й М. Кропивницькому, яку комісію прохаю обізнати на тому ж засіданні,

6) Уфундуванням премії в 100 руб. за краще писання з української етнографії в зв'язку з музикою при Харківському історично-філологічному Т-ві,

7) Вшануванням пам'яті небіжчика встановленням.

На засіданні, яке відбулося 16 листопада, пропозиції радного М. Міхновського принципіально ухвалені й передані в відповідні комісії. Для виконання п'ятої пропозиції вибрано особливу комісію, в склад якої увійшли: проф. М. Сумцов, М. Міхновський, Пономаренко й І. Кулінич.

на половину повірив замірам сих носильщиків з чорною як смола шкурою, бо вони занадто мало нагадували хоробрих Тарасконських грузчиків з берегів Рони...

Через п'ять хвилин, барка підійшла до берега й Тартарен ступив ногами на твердий ґрунт дикої пристані, де триста років назад Еспанський каторжник, що звався Михайлом Сервантесом, утворив під батогам та ціпками алжирських галер чарівний роман, що називається Дон-Кіхот!...

III.

Звернення до Сервантеса. Прибуття. Де-ж Турни? Нема Турнів... Розчарування.

Ой, Михайло Сервантесе Сааведро, коли тому правда, що люде кажуть, начеб то на тому місці, де жила велика людина, залишається після її смерті якась ефемерна частина, яка блукає та манячить у хвилях повітря, коли правда тому, то те, що лишилося після твоєї смерті на цьому дикому березі мусило затремтіти з радості та розкоши, вгледівши прибуття Тартарена з Тараскону, цього виключно типового та прегарного представника південної Франції, в якому так неймовірно містилися два герої твоєї книги Дон-Кіхот та Санхо-Панхо.....

У той день повітря було розпалене. На пристані, яка аж вилискувала у проміннях сонця, було п'ять, а може й

Василь Бойко.

Символ єднання.

Про смерть нашого славного Бояна, його значіння для рідної, української справи вже багато писалось, та й довго ще писатимуть на сторінках нашої преси. Ніхто не в силах зараз змалювати величної постаті натхненного співця України, з'ясувати всю вагу його діяльності на ниві національного відродження...

Тільки той сум, що світився в очах всіх, хто приходив сказати останнє «прости», тільки низько схилені обличчя, тільки сила вінків та телеграм, надісланих з різних міст і сел України Російської й закордонної, свідчать про те, якої невмирущої слави зажив наш Великий Кобзарь, яким невимовним жалем, якою тугою наповнились серця синів України, що довідались про несподівану смерть його, як тяжко сумує й плаче вся Україна над свіжою могилою того, хто «наш алмаз — народній спів-з'явив блискучим перед світом».... Я хочу тільки нагадати всім, які були на похороні Лисенка, розповісти тим, хто не мав щастя вклонитись його дорогому прахові, один дуже цікавий, вражаючий своєю надзвичайною вагою, мент.

Під згуки святих слів, що вилітали з молодих грудей тисячного хору, рівно гойдалася червона труна над морем людським...

Жалібний похід наближався до Народнього Дому... Вже чути мелодичні, чарівні й сумні згуки жалібного маршу, яким в останнє Українській театр проводив тіло «славного музики» до місця вічного спокою....

В цей захоплюючий душу мент наближається до труни депутация селян, до землі вклоняється останкам того, хто «зібрав, зберіг всі сльози українського народу», й серед загального напруження мас людських кладе на труну вінок з житніх колосків і польових квіток.

Яка невимовна, глибока пошана!

Ось де яскравий доказ щирої народньої любові до творця української пісні, ось де доказ народньої свідомості й прихильності до української національної ідеї, яку так високо ставив і незаплямованою ніс все життя своє незабутній Микола Виталієвич!

пість митових доглядачів, де хто з альжирців, які чекали на французькі новини, маври, що розсілись своїм звичаєм долі та палили довжезні люльки. Моряки перегукувалися один з одним, тягнучи волок, сповнений тисячами сардинок, які межі мотузками виблискували цілим багатством срібних грошей.

Лише тільки Тартарен ступив на твердий ґрунт, вся пристань миттю оживилась.....

Ціла банда дикунів ще страшніших, як проводирі барки, з'явилася раптово з поміж великих каміннів берега та накинулась на прибувших. Високі та стрункі араби, зовсім голі під своїми легкими плащами, невеличкі маври, негри, Тунісці, готелів хлопці у білих фартухах, все це гомоніло, верещало видаючи одні у одного багаж. Один вхопив консерви, другий аптечку..... всі кричали йому наперебій найнеймовірніші названня готелів..... Зтурбований та занепокоєний всім, що коїлось, бідоласний Тартарен, йшов та знов повертався лаявся, проклинав, казався, бігав навкруги свого багажу, і не знаючи, як би порозумітися з дикунами, він вмовляв їх по французьки, по провансальськи, навіть, — по латині, лише на жаль по латині він знав лише rosa, bonum, bona — се було все..... Зайве. Його ніхто не слухав.....

На щасте з'явився невеличкий чоловічок одягнений у тюніку з жовтим коміром та озброєний величезною ковінкою, він, подібно одному з богів підчас мандрівок Гомера,

Цей мент — то символ єднання всіх шарів українського народу в справі відродження нашої країни! Над дорогою могилою, засмучені тяжкою втратою, побожно схиливши чола, з'єдналися всі, кому дорога пам'ять небіжчика, кому дорога Україна.

Нехай же цей мент памятають всі, хто несе свої сили для праці по рідній ниві, нехай він служить їм знаком того, що робота ця не загине дурно, що в народніх серцях, глибоко, глибоко, буде жити пам'ять про них!

Нехай цей мент послужить їм жерелом надій на перемогу світла, правди й немирущої краси!

Олександр С.-ський.

„Убогий віночок на пишну могилу“.

(Юнацькі спогади).

Чарівний, пишний літній вечір. Присмерк легким, ефірним покривалом обгортає землю, з ніжною обережністю торкаючись її. Коли на одному боці крайнеба вже догоряло останнє промінне вечірньої зорі, велике полум'я займалося на другому боці його. Що це, пожежа? Ні; то здоровим червоним колом відкілясь то з-за землі вириває місяць. Через якийсь час високо підніметься на небі білолиций. Блідим сяйвом залле він тоді землю, тихий шепіт кохання понесеться од неї до свого красуна; вершини струнких тополь радісно всміхатимуться до його, як радісно грає — одбивається на їх срібlistий світ місяця. Доноситься дзюрчанне веселого струмочка, що недалеко од нашої хати пробігає посеред села між високими вербами, що задумливо повішували своє гілля, та чути плескіт об камінці його хвилюнок-це перлами розсипаються вони по зеленій м'ягенькій травичці. Всі вікна з душною світлиці я поспішаю поодчиняти настіж, сам забираюсь у куточок і сижу нерухомо; не хочеться тривожити тієї тихо-величньої розмови, що разом з оповившим все присмерком почалася в природі. Нахуще повітря повними хвилями впливається в кімнату. Це чудовий комплекс різних ароматів. Ніжний, ніжний... Це отрута... опій. Ти повними грудями, на весь захват легенів впираєш його і не помічаєш, як він дурманить, як злітає до тебе ціла зграя

розігнана весь ворожий натовп кількома влучними штовханцями ломаки. Се був сержант альжирського міста. Він дуже ввічливо запропонував Тартаренові зупинитись у Європейському Готелю і наказав хлопцям проводити його туди та одтранспортувати в тачках його багаж.

З перших же кроків по Альжирі Тартарен здивовано розплющив очі.

Раніш він уявляв собі, що орієнтальне місто мусить безперечно бути феєричним, міфологічним, взагалі — чимсь середнім поміж Константинополем та Занзібаром.....

А тут він влучив просто до Тараскону.... Кавярні, реставрації, широкі вулиці, кількоповерхові будинки.

На невеличкому майдані з квітничком, розсілись лінійні музики та грали Офенбахівську польку, панове на розкладних стільцях пили пиво, пані, навіть кілька дам з півсвіту, а решта — військові, ще військові, всюди військові.... і аж зовсім нема Турків! Єдиний турок — се сам Тартарен....

Він навіть засоромився, проходячи через майдан. Всі на його дивились. Лінійні музики раптово припинили музику й Офенбахівська полька лишилася з однією піднятою в повітря ногою.

З двома рушницями за плечима, з револьверами з обох боків, суворий та урочистий виступав Тартарен, як Робінзон Крузе, лише, коли він прибув до готелю, сили йому зрадили.

думок снів, то тривожних, — і на серці в тебе щось захвилювалось, відбилося жалем й передчуттям чогось страшного, що несе тобі майбутність, то солодко-приємних до того, що вся душа повна цього солоду, гарного без краю. Плинуть без кінця сни-думи. Багато їх, багато почувань пронесеться за цей час. А спробуєш обірвати їхню низку, і всі, як дрібні намистинки розсиплються по різних кутках, ні-за що їх тоді не вибіраєш, навіть коли считаєш себе: «про що я перед цим думав?» — не згадаєш. Марна потуга надати ладу всьому цьому, підпідеш під панування настрою та знову носисся на легких крилах мрій.

«Ах, це ви, мамочко, як же тихо ви ввійшли, я аж перелякався од несподіванки». — Ну, який ти право став первовий, Сашуню. Хіба так можна? — Це мати прийшла, вона вже скінчила свої денні турботи, тепер прийшла трохи відпочинути від них, буденних, надокучливих, хоч на часочок попливти й собі думками так, як можна плавати в такі вечори.

«Мамочко, рідна моя, люба, сідайте до роялю, заграйте серденько».

— Ну, от таке й вигадас, та я вже й грать розучилась! — Але я добре знаю, що вона й йшла сюди з думкою пограти, а тепер одмовлюється, бо я її ввіймав на думці. Я захоплююсь з свого місця, підбігаю до неї і, покриваючи дороге мені обличчя частими поцілунками, садовлю за рояль. «Та що ж? Тепер темно, по нотах не можна грати, а тільки на пам'ять. Хіба вже заграю тобі з Лисенкових пісень». — З Лисенка, з Лисенка, люба мамочко, це для мене найкраще! Кілька акордів... і починалися дивні мелодії Лисенкових пісень.

Своєрідні змістом, багаті надзвичайно виразами самих різноманітних почувань людських, вони мають чарівно-захоплюючу красу. Народні сум і горе, доходячи часом до надриваючого серце одчаю, зміг він, цей великий музикант, вилити в такий поетично-художній формі мелодії, що все серце твоє проймає вона і примусює всі струни душі, яким доводилось в житті теж брентися колись журливими мелодіями, одгукнутися й собі в унісон з згуками роялю й утворити чудову гармонію, яка й після кінця музики ще довго буде згучати в душі, і нові почування не швидко зможуть подужати її, цієї гармонії і витіснить з різних самих глибоких захистків душі. Які вони — пісні тобі рідні, близькі, зрозумілі. Рідні... велике це слово, великий зміст його. Ось відчувається, що, мов тая голубка, воркує молода дівчинонька, в'янує по своєму чорнобровому,

Від'їзд з Тараскону, Марсельський порт, переправа, чорногорський князь, пірати — все се крутилось та мішалось в його голові..... Треба було довести його до кімнати, роззброїти та роздягти.....

Де хто навіть раїв закликати лікаря. Але наш ведитень, як тільки добрався до подушки, то зараз же зхорпів так голосно та щиро, що готелеві одразу зрозуміли, що наука тут буде зовсім зайвою — і всі делікатно віддалились.

IV.

Перше чатування.

Саме три години било на ратушевому годинникові, коли Тартарен прокинувся. Він проспав увесь вечір, увесь ранок та ще й чималий шматок дня, до того треба додати, що у всі останні три дні, фесці приходилось досить скрутно!...

Першою думкою велитня, як тільки він розплющив очі було: «Нарешті я в країні левів!» Чому не признатись, що від думки, що леви тут так близько, може в двох кроках, майже під рукою, і що, зрештою, вони дуже легко можуть розшарпати людину, брр!... холод смертельного жаху пронизав всю його істоту, і він відважно зник під ковдрою. Але вже через хвилину, бадьора та радісна обстановка, яскраво — блакитне небо, сонечко, що весело виблискувало по кімнаті, смачний

все краще її душі вона оддає йому, всі найвищі почуття концентруються біля його, милого, коханого. Ось, в садочку стоїть вона з коханим хлопцем, повіряє йому все, чим привітно й непривітно—холодно та жорстко озивається до неї житте. Радісно їй, що притуляється зараз до серця, яке б'ється до неї, раде б, зляється, перескочить з своїх грудей в її, щоб ще повніше зрозуміти і спочувати її. Радісно їй, і дзвінким пташиним щебетанням льється пісня з вуст. А Лисенко підслухав цю пісню, що ховалася од вух других у зеленому садочку, підслухав і, щасливий од щастя других, переказав її й нам, та до того надавши їй ще благородніших і красивіших форм з усією силою свого талану.

А ось, лицарська слава завзяців—воєків за рідний край льється—лунає в пісні, слава тих, що, не вагаючись ні хвилини, йшли на страшні муки за-для щастя краю і оддавали своє життя за його. І, слухаючи пісні, сам почуваш, як закипає в грудях відвага, уявляєш, яка краса і що за святе діло—боротьба, та славна смерть за визволення свого краю, бо разом з цим борешся й за волю, та правду всесвітню.

Благородним гнівом, обуренням зайнялася пісня—то згадав Кобзарь великий гідких зрадників нашої Неньки, оспалих та байдужих пічкурників і плямистих їх, наділяє призириством, та кличе всіх, в кого жевріє в серці свята іскорка вірності рідному, до праці, невсипущої культурної праці й боротьби. Вперед! Вперед! Так і б'є огненна натхненна мелодія тебе по душі, і надією на кращу долю брешуть струни роаялю, піднімаючи дух слабих, нікчемних.

Так, в пісні цієї великої людини

«... Льється туга

І сміх дзвінкий і жалощі кохання,

Надій і втіхи світляна смуга».

Тут, під згуки Лисенкової музики вперше несвідомо, але міцно вкорінялася в мені любов до України, нещасної, зрадженої, коли я був ще невеличким хлопцем. Як не вигонили її з мене, з яким призириством не забороняли бути «Харпачком», але краса, показана Лисенком, очевидячки була принаднішою і чарівнішою і потяг до того, чия правда, переміг слабі рабські аргументації про «Харпачество і ефіопство».

Тут же згодом давав я сам собі звіт в моїх все більше й більше набираючихся сили почуваннях та пересвідченнях що до українства, в тому, чому з туги, з жалю серце гине,

невеличкий сніданок, який йому подано до ліжка, а особливо пляшка чудового грецького вина—се все повернуло йому його попередній героїзм.

«На левів! На левів!»—закричав він, скидаючи з себе ковдру та поспішно одягаючись.

Незабаром він уклав собі ось який план:

Нікому нічого не кажучи, вийти з міста, податися просто у дику пустелю, залишитись там на ніч, підстерегти, й першого лева, який буде пробігати—бух! бух!...

Потім вранці повернутись до готелю снідати, прийняти поздоровлення альжирців, та приторгувати віз, щоб поїхати забрати дичину.

Узброївшись як найкраще, він взяв собі на плечі розкладний намет, снасть якого на чималий шматок стирчала йому над головою, та вийшов упертий, як пень, на вулицю.

Боячись, щоб хто-небудь не зкористувався його пляном, він навіть не розпитувався про дорогу, а навпростець завернув направо та й подався напрямки до Баб-Азунського склепіння, де з глибини своїх чорних крамничок, численні жиди виглядали на мандрівника, як чорні павуки.

Тартарен пройшов театральний майдан, та й подався через предмісте на великий курний шлях Мустафи.

Тут він несподіванно зустрів чималий рух. Омнібуси, фургони обозів, великі тачки сіна, які лівово тягли воли, цілі

як згадаю свій недомучений край, чому кохання до рідної Неньки полум'ям обхопило мене. Як живчик життя, забившись раз, коли ти починав жити, б'ється до самої смерти, так і воно—це полум'є, обхопивши мене не дає вже покою, виявляється найінтенсивнішим реагуванням на всі події з нашого українського життя, чи то на прикрий утиск, чи то на гірке нерозуміння й образливе слово про гарне і велике діло відродження свого краю. Як весело—світло займається воно, коли побачиш щось то вже зробленим з цього діла! Це полум'є підіймає і раз у раз держить тебе в страшенному нервовому напруженню. Людину взагалі палкої вдачі, мене ніщо так не захоплювало, як це почуття й свідомість—я українець і мусю допреж усього зробити все, що можу для України, бо це єсть найпевніший шлях до добробуту всього світу. Ні, це навіть не захоплення, а саме життя в такій уяві, житте повне, всеохоплююче. Без уяви ж такої його не буде, а лише тільки животінне, ганебне животінне якогось червака, а не людини.

Піднятий нервово Лисенковою музикою, кидався я бувало до Шевченкового «Кобзаря»—до речі, єдиної української книжки, що водилася у нас дома, забірався з ним подальше од людей, бо «легше плакати, як ніхто не бачить». Але тут при перших строках прочитаних, нервово напруження доходило до своєї кульмінації. Я не витримував вже його і... Сльози, гіркі слези лилися з очей, затуманюючи рядки слів у книзі. І в запалі, в припливі почуття, незлічимо число разів цілував я патретик Шевченка, присягався, що не буду зрадником невинним, а вірним сином своєї Неньки. Здавалося мені тоді, що з під насуплених брів «Великого Дідуса» все привітніш, та ласкавіш дивляться на мене його глибокі, розумні очі, і тоді знову без тямці цілував я патрета й книжку і навіть окремі сторінки, та обливав їх рясними слізьми, тільки вже слізьми радості, що хоч трохи можу походити на цих великих синів України—Миколу Виталиевича та Шевченка. Ввижалася мені тоді визволена Україна, «голосна та правдива, як Господа слово», велика, культурна, чарівна й прекрасна, як степова квітка, покрита блискучими крапельками ранішньої роси. Льє вона щедро промінь на весь світ, і він од того стає такий пишний, красивий. А коли раптом щось—чи груба, сама найгідша з усіх, московська лайка, чи згуки безглуздої фабрично-заводської пісні, або поламана, понсована українська мова, що доносила з вулиці, де гуляли хлопці

ескадрони африканських мисливців, отари малесеньких осликів, негрятки, які продавали млинці, візки Альзасських емігрантів, спаги (мусульманська кавалерія) у червоних плащах—се все змішалося в якийсь дивовижний клубок марева, пилу, криків, сьпівів, крізь який примарно манячили неоквернені дощаники, перед дверима яких товсті мусульманки розчісували коси, з дверей шинків видно було юрби солдатів, неохайні крамничі м'ясників та шкуролупів....

Та й щож це у лиха за південь такий, коли тут нема навіть таких як, в Марселю, турків? міркував з сумом Тартарен.

Раптом він побачив ступаючим перед ним великого верблюда, який переставляв свої довгасті ноги горло, як индик.

Від цього постереження в нього дуже забилося серце.

Верблюд вже з'явився, зпевністю, недалечко вже й леви; і, дійсно, не пройшло п'яти хвилин, як напроти нього з'явилася ціла юрба мисливців на левів з рушницями на плечах. Тхорі! сказав сам до себе наш велитень, розминаючись з ними. тхорі!

Йти на левів юрбою та ще й з собаками!...

Він зовсім не міг собі уявити, щоб в Альжирі можна було полювати на що небудь ще, крім левів.

А проте ці мисливці так порядно виглядали, і потім сей спосіб полювати на левів з собаками та з торбами, був остільки

шахтарі нагадувало мені про сумну дійсність, та не треба було гострого ножа, щоб так різонуть, як різав цей гострий дисонанс мрій і дійсності, серце обливалося тоді кров'ю. До скрежіту міцно сцеплював я зуби і зтуленими в кулак пучками погрожував комусь-то в повітря, то тим хто винні були в цьому злі непроханному, то зрадникам гідким, то навіть самому собі, коли б і я став подібним до їх.

А потім я прохав: «О, великі сини нашої країни—Тарас і Лисенко, великі страдники за свій народ, допоможіть і мені бути її справжнім сином, дайте сили, дайте бадьорости й духу!»

Обидва «Кобзарі» завжди жили в моїй душі. Вони запалили моє юнацьке серце, навчили його любити красу і правду, дали життя йому. Довічне спасибі Вам за це, Дідусі мої любі! Я розмовляв з ними, наче вони тут, біля мене були. І не вмируть, ніколи не вмируть вони, фізична ж смерть нас не розлучить. Але чого ж невимовний жаль спирає груди холодним, як крига, робиться мозок при думці, що немає вже між нами живими Миколи Виталієвича?

Так, те що лишилося після його—воно не вмире, воно з нами, але де взяти нове, що дав би Він—цей велетень духовно і талант?

Те навіки поховано в холодних обіймах смерті і от чому сумує й стогне зараз вся Україна, Любий Дідусю! Прийми від мене цей «убогий віночок» на свою могилу, він дуже убогий, я це знаю, але за те від щирого серця приніс я його тобі. Думкою припадаю зараз до Твоєї дорогої могили, цілую землю й ще раз благаю, пошли мені з небес, з «лона Авраамова», від себе сили, підкріпи мене в моєму житті, як підкріплював раніш.

С. Порубайміх.

Свідома пòкруч.

Що українство бідне на власну інтелігенцію, то про це зайва річ і говорити, це всякому українцеві, хоч трохи знайомому з українським рухом відомо, але що й та невеличка кількість власної інтелігенції багацько розгублює сил на зовсім чужі для українства справи, то про це слід говорити.

патриархальним, що Тарасконець заінтригувався так, що рішив зупинити одного з сих добродіїв.

— Остаточо, товаришу, чи добре полювання?

— Не погане, відповідав той, привидляючись уважно до ґрунтового озброєння Тарасконського вояки.

— Ви вбили?

— Алеж звичайно.... совсім не погано.... ще й чимало....

Альжирський мисливець показав свою торбу наповнену бекасами.

— Як то! в вашій торбі?... ви їх ховаєте до торби?

— А куди ж би ви хотіли, щоб я їх клав

— Але так.... цеж....цеж для зовсім маленьких...

— Бувають маленькі, трапляються й чималі,—відповідав мисливець.

Він дуже поспішав додому, й побіг наздоганяти своїх товаришів.

Відважний Тартарен отетерів від здивовання, й лишився, як вкопаний, серед шляху.

Відтак, через хвилину, він мовив сам до себе...

От ще! се напевно брехуни—та й поплентався далі.

Вже будинки попадались дуже рідко, подорожні теж.

Ніч швидко закривала тманим серпанком всі речі...

Тартарен з Тараскопу прочимчував ще з пів години й зупинився...

Добру половину нашої інтелігенції складають такі елементи, котрі вважають себе свідомими, та вони і є дійсно свідомі, але з них користи українству на два шаги щербатих.

Саме головне, чим вони одвильюють од всякої роботи, це те, що коли їх не запитай, вони страшенно заняті. Той в думі радним, той членом якого-небудь московського т-ва, чи гуртка, той до московських газет що-небудь дряпає, а той новинки московської літератури почитує, та байдики б'є, а всім вкупі—ніколи.

Спитаєш якого-небудь добродія, чого не передплачує української газети чи журналу—«Та все ніколи, роботи ще, Господи!» (тепер уже такі українці совістяться сказати, що «не цікавлюсь», а одбірюються). Чого не були на зборах, або не приходили в Товариство? Теж почне брехати на всі заставки, і т. д. Вся оця категорія «свідомих» єсть не більше, як покруч. Розумом вони визнають українство, а серцем ні. Через те між нашою інтелігенцією так мало цілком повних з зазначеним обличчям людей, як би мовити, маненьких Грінченків. Все якась розхристаність, невизначеність, половинчатість. Ні історії своєї, як слід не студіюють, літератури не знають, національним питанням не цікавляться. Тик-мик-десь читав, щось чув... а приструнь гарненько, що читав? що чув?—то виявиться, що майже нічого.

Оця свідома пòкруч, вона б і пристала до українства, як би воно було чим небудь імпонуючим, а то горе що ні!... І тепер коли-не-коли вони одвідують українство, але тільки з «побочних» соображень: от як наприклад, де небудь сісти за столом президії, чи бути в депутації, або прочитати кому небудь од українців адресу і таке інше.

Мене тільки одно дивує, чого у цих добродіїв такі претензії до українства? Неодмінно за всяке «снисхождение» повинна вся нація поклони йому бити. Як українська газета, то неодмінно повинна бути, як «Рѣчь», або «Русское Слово»,—журнал—як «Русское Богатство». Коли, не дай Боже, такий українець любитель рідного театрального мистецтва, тоді клопоту не обберешся. «Тоже малороссы» собі хотять перші ролі грати і на пожах битись, а ці собі. Отут їх і мири... Не вгодиш—білш і поса не наверне. Ходить в місцеве громадське зібрання, платить 25—30 карб. членської вкладки. Деруть там порядно з його за їжу і білш нічого там йому не дають.

Вже було зовсім темно.

Чорна ніч без місяця, лише з решетом зірок.

На шляху ні душі.

Не зважаючи ні на що наш герой був перекований, що леви, зпевністю, уникають головного шляху.

Й він пустився полями... на кожному кроці провалля, грудки та чагарники.

Байдуже! він іде все далі!...

Раптом стоп! «Недалеко звідсіль напевно єсть леви»—сказав сам до себе чоловік, та й почав нюхати направо й на ліво повітря.

V.

Б у х! Б у х!

Се була велика та дика пустеля вкрита дивовижними рослинами, сими надзвичайно химерними рослинами, які мають вигляд казкових звірат.

В млявому саяві зірок, їх побільшені тіні примарно зплітаються на землі. На право безформенна громада гір, мабуть Атляських...

На ліво—море, якого не видно, лише чути приглушений гуркіт...

Найвідповідніше місце, щоб спробувати долю...

А прийде ця покруч за четвертака в Український клуб, так хоче, щоб йому за того четвертака лекції читали, співали, танцювали і щоб дурно нагодували. Не дай Господи, коли укр. клуб, чи гурток не задовольнить його усіх вимог,— рознесе все українство...

Коли в нашому театрі вистрибують, то антрепреньори виною в тому тільки на половину, половина вини лежить цілком на «тоже малороссахъ» і свідомій покручі. Нехай би в серці України антрепреньор почав ставити пьєси хоч, і художні, але без співів і танців:—горобці свистатимуть в театрі. московські антрепреньори стають не менше мотлоху, чим українські, а свідомі покруч ходять, «Ключи счастья» читають, в Московських розважних і культурних товариствах бувають. І це все вони роблять не через органічну потребу, бо хіба ж у покручі може бути органічна потреба? А так-просто, як малі діти, коли побачуть, що їде фаєтон, чи автомобіль, то вони й собі за ним котять, думають: от, от доженуть!

Яксь чудна у цієї свідомої покручі виробилась психологія: у чужих партіях, організаціях, чи громадах-його й близько до Олімпіа не допускають, там де сидить собі у куточку та очима пряде і при всякій нагоді готовий миттю стати на задні лапки, а коли «снизойде до хохловъ», то й те не годиться і того нема, а те не так. Коли це говорять москаль, або «тоже малороссъ», то їм і Бог простить, бо «не відають, що творять», а коли—«свідомий», становиться болуче й огидно. Сам винуватий у всіх дефектах українських і сам же коверзує.

Д-ій. С. Р-ко писав в своєму листі, що він і досі не бачив справжнього українця; певно-не брехав. Можливо, що йому в своєму житті з справжніми українцями й не приходило зустрітись. Натуральні, прості з інтелігентної верстви, українці в національному розумінні такі, як пересічний інтелігент москаль, дуже рідко трапляються, самі найсвідоміші—покалічені. Який радий буваєш, готовий на шию кинутись, коли зустрінешся з простою натуральною людиною, котра всі свої культурні вартості приймає не як повинність, а як органічну необхідність, котрій все своє рідне і без доказів зрозуміле.

Одна рушниця перед ним, друга в руках. Тартарен став навколішки та й чекає...

Нічогісенько! Тоді він згадав, що в книжках-славетні знищителі левів ніколи не виходили на полювання, не захопивши з собою барана, якого тягли мотузком за ніжку, щоб він кричав.

Не маючи на разі барана, Тарасконець рішив поспробувати імітувати бараний блей і почав мекати сам!

Зпочатку дуже потихеньку, майже шепчучи: він всеж таки лякався—що лев дійсно почує... Потім, помічаючи, що ніхто не наближається, він почав голосніше: «Me!... Me!...» Знов нічого!

З нетерплячості він вже багацько разів під ряд викрикнув: «Me!... Me!... Me!...»—з такою силою, що з барана вже зробився цілий віл...

У той же мент перед ним промайнуло щось чорне та величезне! Він насторожився!... Воно наближалося прискаючи, стрибаючи, і в цілому гальопі зупинилось недалеко від нього...

Без жадних вагань—се був лев!... Тепер зовсім ясно можна було розгледіти його чотири короткі лапи, страшенну гриву, та два величезних блискучих ока, які сяяли в темряві... До діла! Вогонь! Бах!... Бах!... Зроблено.

Після Тарасконського стрілу зараз же залунав перестрашаючий рев.

Євген Бачинський.

„Жиди в еміграції“.

(Парижські начерки).

II.

Російська революція викинула за кордон величезну масу політичних емігрантів, серед якої відсоток жидів сягає значного числа. Як більш розвинена суспільність з сильним громадським почутем, жиди заняли серед еміграції ще більш впливове становище, ніж в Імперії. Особливо серед робітництва та тої активної частини інтелігенції, яка дає тон і зміст політичній еміграції перед аборігенами. Здебільшого це—соціалісти і числяться по рос. партіях. Культурою ж—це справжні «руські» і навперейми рекомендують себе, як русse. А треба сказати, що француз ніколи і ніде не дасть собі праці відрізнати численні народи Росії з загальнозвістних їм москалів. Я знаю в Парижі одного дуже порядного француза сіндикаліста, який з першої ще стрічі запевняв мене про своє добре знання москалів: «je connais bien vos russe». А справді усе його знайомство полягає на своїх колегах по роботі—жидах та їх родині і знайомих також тої нації. Як придивитися ближче, особливо до публичного життя більшості емігрантів, так стане зрозумілим, чому французи ніколи не ставлять різниці національної. Життя, яке тут провадиться, дійсно, якесь нівеліроване і скоріше пристосоване до найбільш спритних і талановитих жидів, ніж до свого рідного, минулого. Правда, за останній час прокидається національна свідомість і серед Москалів, як і поміж іновродців, але ще слабе і становища не змінює. На жаль ясної статистики національної за кордоном не переведено і тому, навіть приблизно, не можна знати на скільки числена власне еміграція жидівська. Можна лише гадати, що величезна.

Коли ж до політичної еміграції прирахувати тих, які втекли від війська та погромів, або приїхали заробляти, буде ясно, чому жидів видко усюди, чом вони грають таку значну роль. Слід тільки поінтересуватися—хто є з національного погляду, за де якими винятками, всі ті т. зв. лідери партійні, хто керує громадськими інституціями, публичними виступами, колоніальною опінією... і то все під прапором «рускости», як вірні сини спільної Вітчизни. Це не перешкоджає їм бути

єсть! зрезигнував щасливий Тартарен. Підвівшись на свої міцні велитеньські ноги, він приготувався зустріти розлютованого звіря.

Але він тільки почув його віддаляючийся гальоп та розпачливий рев...

Се його не дуже здивувало—він чекав самиці, завжди як у книжках!...

На лихо капостна самиця не з'являлась.

Через дві або три години чекання Тарасконець підвівся.

Земля була гола, ніч холоднічала.

«Найкраще буде переспати, аж доки не настане день».—

Сказав він сам до себе.

Щоб уникнути костолому, він постановив розіп'ясти свій намет... Лише на лихо! сей удосконалений намет був такої незрозумілої системи, що він ніяк не міг його розіп'ясти.

Він вовтузився цілу годину, а проклятий намет не розкривався... Бувають такої-ж виключної конструкції дощові парасолі, механізм яких од води псується, і коли буває злива, тоді їх жадним чином не можна розіп'ясти...

Зневірившись, Тартарен покинув неслухняну просто на землю й ліг на неї зверху, безпечний, як кожний справжній провансалець, яким він був.

«Тра-та-та, тра-та-та!...».

«Що воно»?... прошепотів, прокидаючись, Тартарен.

зразково солідарними між соплеменниками по мові і закону Моїсея та провадить своє власне національне жите навіть серед запеклих асіміляторів.

В Парижі коло площі Бастіль є велике жидівське гетто. Порядки і установи, мова і повітря там, наче де в малому містечку «черты осёдлости». Просто не віриться, що серед величезного осередку Європи є таке своєрідне місце. Є в Парижі і чотири синагоги, а скільки всіляких інституцій національних, благодійних і інших товариств та закладів, яка сила різних комерційних і торговельних підприємств—не перелічити. Дійсно велика нація з великим минулим і життєвим досвідом. Розмірами статі мушу обмежитися лише еміграційно—політичними чинниками серед маси жидівства за кордоном.

Поперед казав про значіне сили жидівської. Це не пуста річ. Здається не було жадного впливового і користного начинання, яке б осмілилося зігнорувати жидів. Навпаки, вони самі ніколи не примушували себе ждати. Так було і з «Укр. громадою». Відки і взяли ся ті «щирі» українці. Аж дивувалися і серце раділо... Та при першій зайвій okazii далися в знаки. Ось приклад: жид з Житомира, секретарь Бурцева (замітьте!) виявляє надзвичайне захоплене громадою. Поперед всіх вносе членські, внески справно приходе на збори. Але час минає. Інші пісні ми почули: «это какіе-то шовинисты! Нетерпимые страшно». Другий (член Ради!) купуючи шафу для громадської бібліотеки схтів сгандлювати у свою користь. Виявилося припадково. Тепер кричить скрізь про «невозможных шовинистовъ», пускає пльотки всім і при всякій нагоді...

Як спритний нарід, особливо, коли видко вигоду, жиди тут є найбільш активним елементом в найріжнованіших випадках. От приміром «Рускій народний университетъ». Інституція серйозна і користна для розвитку, здебільшого не високого рівня культурального, емігрантів. Уряджує цілу зиму систематичні лекції по різних галузях знання, а літом екскурсії. Лектора—москалі. Слухали, за нечисленим винятком,—жиди. І це тоді, як по той бік Сени вже існує «Еврейскій университетъ». У Серпні, цей «рускій унів.» впорядив огляд музею керамічних виробів в Севрі і парцелянової фабрики. Керівничий д-р Ч. пропонував мені зробити кілька фотографічних знімків. Тому міг занотувати, що серед числених екскурсантів (к. 70 людей) було лише 7 або 8 християн. Сильно це мені впало на очі. Або підіть на тутешні фахові й інші

курси, які уряджує, політична еміграція і скрізь жиди перші. Добре студіюють, совістно користаються закладом і одержують ліпші посади. Тому нема між ними того бідування, як серед інших. Чогож дивуватися, коли серед широкої еміграції за останній час прокинувся досить помітний антисемітизм. Цікаво замітити, що цей рух не осмілився набрати одвертої, культурної форми, а розвивався криючись, хоч і не минаючи майже нікого. «Серед москалів кожний юдофоб, тільки всі або бояться, або соромляться», кажуть розуміючи положене одверті люди. Лихо це лише зтулило міцніш до купи жидів та дало причиною місцевій газ. взяти в оборону. Появився ряд фелетонів п. з. «замѣтки еврея», окрема рубрика «Еврейская жизнь» etc¹⁾. Трактують тут жидівське питане як знак часу і в звязку з повстанем антисемітизма серед французів. На цьому варто трохи спинитися, бо у нас ще досі нема рішучости обговорювати ці взаємні сусідські відносини.

Число жидів—горожан у Франції не велике: сягає б. м. 100 тис., з яких 70 тис. живе в Парижі. Але роля їх в економічному, політичному і культурному життю Франції дуже значна. Варто згадати лише вплив Ротшільдів, Еффрусів й ин. на загальне життя краю, щоб зрозуміти як мусить дивитися буржуазія французька на незвичайний зріст жидівського капіталу. Аджеж це при допомозі пролетаріята краща, поступова інтелігенція в спільці з жидами одержала, за часів Дрейфуса, побіду республіки. В цей час боротьби з реакцією, вони дали багато обіцянок захищавшому республіку пролетаріату, про котрі зараз же забули діставши влади. Це цілком зрозуміле явище в класових відношеннях, але воно дало антисемітам козирь у руки. Робітники тепер не також пригадують (виступ секретаря синдикатів Паті, мітинг F. B. Sociétés Sewanes etc). Відомо також всім, що більша частина інтелігентської праці в Парижі тепер в руках жидів. Не дивно, що і французька інтелігенція охоче слухає агітацію антисемітів, котрі обіцяють «визволити» їх від жидівських конкурентів. Серед студентства антисемітизм дуже популярний. Отож народжене соціалістичного антисемітизма, як поперед-поступового, не забарилося. Цілий ряд послів соціалістів, солідних місячників та газет репрезентує цю течію. Не можу спинятися на цьому довше, але вкажу

¹⁾ Цікаво порівняти, що українці подаючи до цієї ж газ. нотатки про життя і рух на Україні, ніяк не могли добитися аби їх виділили в окремий відділ...

Се грали в африканських казармах Мустафи...

Знищитель левів отетерів, протираючи очі...

Він був зовсім певний, що лежить у глухій пустелі!

А знаєте де він був...?

На грядці артішоків..., не далечко була ціла плянтація каляфіорів та буряків.

Його Сахара була городом...

Як раз напроти нього, на прегарному зеленому узгіррю, в ніжних промінях прокидаючогося дня, виблискувала білими стінами башта Мустафи.

Можна булоб легко подумати, що се є Марсель з своїми предмістями господ.

Сей міщанський вигляд городини чимало здивував сіромаху, та виправив його в надзвичайно кепський настрій.

«Сі люде мабуть божевільні, подумав він, хто ж садить артішки поблизу левів... Прецінь се-ж не був сон... Леви дійсно приходять сюди... І ось є й докази...». Доказом були кривазі сліди, які звірь лишив утікаючи за собою.

Нагнувшись над ними, з револьвером в руці Тарасконець пішов по артішоках до самої невеличкої полянки... На прим'ятій траві, стояла калюжа крові, а по середині калюжі з великою раною на голові... Одгадайте хто!...

— Звичайно! Лев!...

Ні! ослик, один з тих малюсеньких, яких так багачко в Альжирі.

VI.

Прибутте самиці. Встрашаюча бійка. Зустріч молодців.

В першу хвилину Тартарен не вірив нещасливий примарі.

Дійсно межі ослон і левом страшенна ріжвиця!...

Другим його почуттям була жалість.

Бідолашний ослик, він був такий гарненький! Вся його шкурка болісно здригалась.

Тартарен опутився перед ним навколішки і старався кінцем свого пояса припинити кров, що сочилась з рани бідолашного звірятка.

Великий чоловік жалів малесенького ослика.

Се була найзворушливіша картина, яку тільки можна собі уявити.

Від ніжного доторкання пояса ослик, в якому ще ледве-ледве жевріло життя, розплющив свої великі сірі очі, махнув двічі або тричі вухами, наче хотів сказати: «Дякую!... Дякую!»—в останній раз здригнулась голова його, він замовк..., щоб більш вже ніколи не поворухитися.

— Чорнушко! Чорнушко! закричав в той же мент голос, в якому згучала розпука.

лише на соціалістичний тижневик «New Age», анархистичну газ. «La Terre Libre», ж. «Petit Calaisien» і багато інших. Оскільки категорично тут висловлюються видко зі слів напр. відомого соц.-антимілітариста з «La guerre Social» Victor Meric'a в ж. «Les Homme die Jour». Поперед вказуючи на ролі Ротшільдів в залізничному страйку, він пише: «Щож! Ми свободномислячі і революціонери, ми зруйнували Рим тобто католицізм для того, щоб подати до ніг Ієрусалиму. Ми не можемо ризикувати жадним словом без того, щоб нам зараз не затулили рота ідейотською кличкою «антисеміт». Ну, а коли так, то най і буде! Мені це не шкоде... Ця пригнічена раса тепер силкується взяти реванш від народів, які відроджуються... Ця раса нічого спільного з нами не має і ті, котрі приїждять до нас, мають одне бажане: жити нашою працею, експлуатувати нас і видушувати останні соки». Але перейду знов до ролі жидівства в еміграції. Коли рахувати силу суспільства по тих організаціях, які вона будує і тримає, так жида в Парижі чи не найкраще всіх стоять. Не рахуючи мішаних інституцій (в яких власне і виявляється їх сила) чисто національно-жидівських, загально відомих в рос. політичній колонії, можна нарахувати (беру лише відомості за минулий 1911 рік) не менш 25. Тут є політичний ферейн і клуб «Кампфер», робітнича бібліотека, філантропічна майстерня, народний університет, студентське товариство, притулок «Азіль», захоронка «Маштейле», драматичний гурток, благодійний ферейн ім. «Якова Гордіна», Літературно-драматичне товариство, група «Бунда», «Серна», «Пойале-Ціон», тов-о Assidath Zion, інтернац. бюро жидівських робітників, гурток франц. — жидівських інтелігентів, секції синдикатів з ферейнами: картонажників, кравців, шкіряків, каскетників, металистів, печатників і ин., нарешті фахові газети «Єврейській робочій». Можна сміливо додати, що це далеко не повний навіть в головних назвиськах список, бо не все переходить через пресу, не все звертає на себе увагу. Щоб доповнити образок жидівського життя (також лише за 1911 рік), вкажу на ті публичні реферати, які мали на меті головню жидівських емігрантів:

- 1) Лещинський — «Жидівський економ. розвиток за останє столітє в жидівській літературі».
- 2) Ратнер — «Соціалізм і національне питання».
- 3) Ландман — «Положенє жидів в Англії».
- 4) Лібер — «Історія Бунда з часу 4-го з'їзду».

В той же мент розхилились віти сусіднього дерева...
Тартарен встиг тільки підвестись і стати в відповідню великому мисливцеві позу...

Се була Самиця!

Вона з'явилась страшна, разлютована, у постаті старої Альзаски, узброєної великою рожевою парасолькою.

Тартарен волів би сто раз мати діло з дійсною розлютованою львицею, ніж з цією злою, старою бабою...

Зайве бідолаха пробував їй пояснити, яке тут зколося непорозуміння, що він прийняв Чорнушку за лева...

Але тут стара не втерпіла, то ж з неї глузували, та й почала лупцювати парасолькою бідолашного тарасконця.

Тартарен старався відбивати напади парасольки своїм карабином, муркочучи — «Алеж, добродійко... алеж, добродійко»...

Добродійка була глухою в своєму захопленню.

На щастє третя особа з'явилась на терен бійки.

Се був чоловік Альзаски, Альзасець, який був разом з тим і корчмарем.

Коли він зрозумів з ким має справу: що єсть нагода з'явити чималу платню за дичину, він роззброїв свою дружину всі троє прийшли до порозуміння.

Тартарен заплатив двісті франків за ослика, для якого найвищою ціною на всіх арабських базарах було десять франків.

Потім закопали нещасну Чорнушку під фігою.

5) Борохов — «Нац. питанє при світлі марк. соціології».

6) Ейнгорн — «О жидівськїм театрі».

7) Дальман — «Польське нац. питанє і жидівська община».

8) Літвак — «Жидівський робітнич. рух і розвиток жид. літератури».

9) Марморек — «Палестіна, її колонії і урядженя».

10) Лензінський — «Сучасне і майбутнє жидів. літер.».

Затим читаня Шелом Аша, Шнеера, Фрумкіна і багатьох інших.

В такій силі жида, як я згадував раніш, несуть усім недержавним націям одверту «русифікацію», яка набирає тут більш ніж небажані форми. Треба лише мати на увазі одірваність від рідного оточення і ґрунта. Для маси хоч би наших земляків, національний огник який вони, бодай невідомо, носять тут сильно присипається, а свідомість відсувається чим раз на далі... Це факт, з яким не оден раз приходиться стрічатись. До відродження українського народу відносяться в масі здебільшого легковажно і погордливо...

Один старий, поважаний жид характеризуючи відношенє в еміграції казав, торкаючись жидів, що між ними є «жида і євреї». Це правда. На доказ можна було б розповісти голосну історію серед колонії про кооперативну друкарню «Союз», де кілька жидів соціалістів для вигоди викинули свого товариша за двері... А потім повели так справу, що заткнули горлянку суспільности і ніхто не сміє й слова проти сказати. За своє перебуванє за кордоном довелося мені пізнати лише одного жида товариша, який співчував нам не лише на слові, а щиро...

На кінець слід зазначити відношенє парижського муніципалітета до жидівського населення, яке перенесене взагалі на всю еміграцію. Ініціатива вийшла від послів IV участка, де мешкає більш ніж 10000 жидів-росіян. Ухвала муніцип. Ради ще має піти до Парляменту, але в разі санкціонування емігрантам загрожує серйозна небезпека: кожний чужинець (за винятком студентства) мав би платити що 3 міс. 25 фр. за право пробування, потім самий в'їзд до Парижу буде більш утруднений, а для мешканя вимагатимуть ріжних формальностей, які дає закон 8 серпня 1893 року.

Paris. 10 Nowembre. 1912.

Альзасець, якому тараскопські гроші надали дуже гарного гумору, запрохав героя випити чарку в його шинку, який був в кількох кроках від міста події. Альжирські мисливці приходили сюди що неділі спідати, коли полюваннє було щасливим, і на дві верстви кругом не було кращого місця для зустрічі молодців.

— А Леви? Запитався Тартарен.

Альзасець позирнув на нього з здивованнем.

— Так.. Леви... ви їх часто бачите, повторив бідолаха вже з меншою певністю в голосі.

Шинкарь голосно зареготав.

Так! дуже дякую! леви... щож би вони мали тут робити?..

— Значить їх немає в Альжирі?..

Мій Боже! я їх ніколи не бачив... а прецінь я вже тут мешкаю двадцять років. Мені здається, що я колись чув, а може й читав у книжках, що вони були раніш колись, але й то не тут, а значно далі на південь...

Вони якраз підходили до шинку.

Звичайного шинку під містом, з вилинялим написом над дверима, на якому були намальовані біліардові кулі, та «зустріч молодців».

Зустріч молодців!... О, де ж ти, де, славний Бравидо!

Василь Різниченко.

Батуринський Мафусаїл.

Недавно в Батурині, колишній столиці українських гетьманів, померла, доживши до рідкої старости, баба, відома в Батурині під вуличним прізвиськом Шептихи.

Покійна була самою старішою жителькою Батурина і чимало де чого цікавого бачила на власні очі і пам'ятала з «давно минулих днів» колишньої столиці України. Межи иншим, вона брала участь в похороні останнього гетьмана України. Такого пишного і багаточисельного похорону, по її словам, їй більше ніколи за весь свій вік не доводилось бачити в Батурині...

Вона була тоді вже дівкою і не раз бачила Гетьмана, здебільшого по свята коли він приїжджав в кареті в супроводі своїх камердінерів до реставрованої ним Мазепиної церкви Воскресення Христового і з поміччю їх же, підтримуваних його по під руки, входив в церкву і сідав в крісло, де сидючи, і слухав службу Божу. (Крісло се й досі є в церкві).

Народ разступався по обі сторони, даючи дорогу...

Гетьман в останні роки хворів на подагру, і все рідкіш і рідкіш його можна було бачити.

Пам'ятала вона його тиху, старечу ходу, в гаптованим халаті, з перекинутою через плече широкою Катерининською лентою...

Гетьман жив тоді здебільшого в старій палаті, що знаходилась на краю шляху з Конотопа, проти того місця, на якому була колись Батуринська поштова станція. Тут же стояли і будинки, в яких жили два домашні лікарі графа з своїми родинами, приїхавшими з Франції. Як умер Гетьман, порозтаскували люди цеглу з будівель і камяної огорожі.

Чоловік Шептишин був Запорозцем Задунайської Січі, що знаходилась під реґіментом турецького султана. Коли повертались Січовики в Росію (р. 1828), то повернувся і він, але куди він дівся того часу, вона нічого не знала.

Майже до самого останнього часу Шептиха, не дивлячись на свої старечі літа, мала доволі бадьорий і кремезний вигляд і рідко коли хворіла. Єдина жива дочка її молодша (старші давно вже помирали) виглядає далеко старішою за матір, кепсько баче і майже не злазе з печі.

Не цуралась Шептиха і чарки і під чарку любила побалакати і згадати про старі часи в Батурині...

Вмерла Шептиха доживши майже до 125 років.

В петербурзькому Огоньку за 1909 рік (вересень) під портретом Шептихи, поданим одним з художників, пробувавших в Батурині на дачі, зазначено вік Шептихи—118 років, себто всього жила Шептиха 121—2 роки. Але навряд, щоб се так було. Шептиха сама не знала, скільки їй точно років і на питання цікавих відповідала, що давно—давно вже перевалило за 100. Тільки такі вказівки, як, напр., те, що вона знала і пам'ятала ще «самого старого пана»¹⁾, була вже дівкою на його похороні (а вмер К. Розумовський 1803 р. 9-го січня) і ин., примушують давати їй не менше 125 років. Стільки приблизно давали їй і в Батурині²⁾.

Померла Шептиха була останньою в Батурині (а вельми може бути, що й на Україні), що пам'ятала Гетьмана Розумовського, бачила його і була на його похороні, і як така, чимало небезінтересних відомостей розказувала оточуваним її... Дуже жаль, що ніхто не постарався до купи записати ці оповідання, цікаві з того боку, що їх розказувала людина, яка жила в один і той же час і в однім і тим же місті з Гетьманом, бачила його і була наочним свідком його похорону. І тим більше жаль, що відомостей про останні роки життя Розумовського в Батурині ми маємо дуже й дуже мало,

¹⁾ Гетьмана Розумовського.

²⁾ Окрім Огонька з уміщенням в нім портретом Ш—хи, про її писали Бирж. Ввід., в тім же місяці, Рада (1911, серпень), Черн. Слово і де які інші час.

а про похорон його, як і взагалі про похорони всіх инших наших Гетьманів, за винятком Мазепи, і зовсім майже нічого не маємо. Є детальні відомости про смерть і похорон на Україні Розумовського, але не Кирила, а його сина Андрія (Київск. Стар. XLIV). Щож торкається Кирила, то у нас майже нічого немає. Де які відомости з останніх років життя в Батурині Гетьмана могли б дати неопубліковані ще листи з Батурина до сина Гетьмана—Льва, писані в 1801 році, себто за 2 роки до смерті Гетьмана. Листи ці зараз знаходяться в домашній бібліотеці родини покійного історика Александра Лазаревського, в селі Підлипному, Конотопського повіту (Черн. губ.). Через свою смерть Лазаревський не встиг їх опублікувати, і вони ось уже більше 10 років лежать на полиці, майже нікому не відомі...

З нашого життя.

◀ *Бешкет студентів-союзників.* В четвер, 1 ноября, в 9 год. вечера, до дому, де міститься редакція нашої газети (В. Підвальна, 6), підійшов гурток хуліганів в формі студентів університету і, провідавши, де саме редакція, почав кидати каламарями на стіну дому. Заливши чорнилом фасадну стіну і тротуар перед домом, хулігани розбили ще шибки в вітрині, де вивішується газета, порвали скільки номерів газети, попорізували комплект газети кинжалами й після цього вкупі подались по Театральній вулиці на Фундуклеївську.

В редакції чергова праця в 9 год. вечера звичайно припиняється, а строчна ночна робота переноситься в друкарню газети. Таким чином, в редакції підчас цього буйства нікого з співробітників не було, а був тільки один редакційний хлопчик-слуга, який спав далеко і нічого не чув.

Двірник дому в той час був вдома, але довідався про все від сторонньої людини з вулиці. Вийшов він на вулицю, як хулігани вже кінчали свою «роботу». Коли двірник сказав їм, щоб вони припинили бешкет і йшли собі геть, то хулігани з лайкою і погрозами загнали його у подвір'я. Двірник помітив, що бешкет робило п'ять душ і всі вони були в формі студентів університету.

Скінчивши свою «роботу» коло редакції «Ради», хулігани пішли на Безакієвську вулицю, до дому, де «Українська книгарня» і там теж залили стіни чорнилом.

◀ *Новий напад чорної сотні.* В неділю, 11 падол., впорядковано в товаристві «Родина», яке міститься в помешканні розв'язаного товариства «Український Клуб», концерт пам'яті М. Лисенка, в котрого програму входили виключно композиції покійного. На концерті зібралось поверх сот людей. Около 10-ої години веч. в головній залі клубу розлігся брязкіт вибиваних шиб і до помешкання влетів каламар. В залі случилось хвилеве замішане, та більшість публіки зосталася на своїх місцях і далі слухали концерт. В ту ж хвилю вибігло з клубу кілька осіб і представник поліції, висланий на концерт. Вони застали хуліганів, котрі били шибки, ще під вікнами товариства. Побачивши поліцію, стали хулігани тікати Театральною ул. та сховались до дому під ч. 3. Тут хулігани сховались до комірки, але їх швидко знайдено і арештовано. По дорозі до поліційного участка коло, золотоворітського скверу, арештовані викидали з кишень пляшечки з чорнилом. В товаристві «Родина» розбили напастники 5 вікон та ушкодили чорнилом прегарні занавіси. Хулігани не обмежились на нападі на тов. «Родина», але наробили також великої шкоди в книгарні «Літературно-Наукового Вістника», вікна сеї книгарні, що міститься при ул. Володимирській, не мають рошет, а тільки в низу прикриваються решіткою. Хулігани не обмежились на вибиті шиб, але заохочені безкарністю за попередні анти-українські експеси, стали заливати чорнилом книжки, що були в магазині. В книгарні нароблено шкоди на кілька сот рублів. В участку виявилось, що хулігани арештовані в мундурах студентських, се студенти-академісти Шиманський і Сокольський, а хулігани в цивільних одягах—Шевченко і Карпов.

◀ *Адміністративна кара.* Студента Вадима Сокольського, дворянина Анатолія Карпова і селянина Карпа Шевченка за бешкет коло громадського зібрання «Родина» і книгарні «Літературно-Наукового Вістника» адміністративно приговорено на 3 місяці під арешт кожного.

◀ *Випущено з-під арешту* студента університету св. Володимира В. Сокольського, А. Карпова і К. Шевченка. Особ цих, як відомо, посажено було адміністративно під арешт на три місяці за те, що побили вікна в книгарні „Літературно-Наукового Вістника“ і в помешканні громадського зібрання „Родина“.

◀ В Пирятині одбулись чергові земські збори, які асигнували 150 карб. на поправку могили українського письменника Є. І. Гребінки та ухвалили поставити йому пам'ятник на станції „Гребінка“.

◀ М. Г. Халецький. 18 ноября в Кролевіці помер на 25 році життя М. Г. Халецький, свідомий українець. Остання його воля була, щоб над ним читали псалтир по українському.

◀ *Проти українців.* Українські дні в Варшавському університеті, почавшись з четверга, 15 ноября, тягнуться ще й досі і скоро не закінчаться. На філософському і юридичному факультетах виникла ціла низка негартних інцидентів при виборах членів правління у студентську Ідальню. Українцям не давали на зборах говорити, обкидали обвинуваченнями без усяких фактів. Допущено неправильний підрахунок голосів. Все це—вчинки блоку москалів і білорусів. 17-го у вестібулі у-ту були палкі суперечки між українцями й москалями. Йдуть гарячі змагання не тільки про вибори до Ідальні, але й взагалі про українську культуру, мову і т. инш., що не признається більшістю студентів москалів. 18-го у неділю на росцисові страв у Ідальні з'явилися написи з вживанням слова „мазепинці“.

◀ *Українські вироби шкляні й фаянсові.* В київському міському музею виставлено тепер дуже цінну збірку старовинних українських виробів із скла і фаянсу. Шкло—матеріал дуже крихкий і через те зі шкляних річей, зроблених на Україні за останні три століття уціліло дуже мало, хоч було у нас дуже багато. Працювали на них все місцеві люде, що мали на меті задоволити попит і потреби української людности. В своїх výroбах майстри наші старалися формою і кольором і артистичними оздобами—попасти на смак українського покупця. Київська музейна збірка шкляних виробів—найбільша в Росії. Вона міститься в двох величезних шафах. Тут зібрано до тисячі всяких шкляних річей, як з панського, так і селянського вжитку, від найбільших мисок і ваз до найменших слоївків, що мають яке небудь відношене до українського мистецтва. Колекція вражає надзвичайним багатством і різноманітністю форм української шкляної посуду—ціла серія надзвичайно цікавих „медведиків“, „баранчиків“, „когутиків“, „лебедиків“, баклагів, барилець, бочілок, мисок, глеків, ваз з ручками, дужками, завитушками й всякими иншими прикрасами, пляшок, бутилів, з ростином і геометричним і вигнутим орнаментом, чашечки, підсвічники, лямпадки і т. д. і т. д. Кольор шкла також дуже різноманітний: димчастий, молочний, білий, синьоватий, блакитний, фіялковий, темнозелений, бирюзовий, комбінація з паралельних кружків і пасм всяких кольорів, біле з рожевим і т. д. і т. д. Де-які речі з малюнками квіток і пташок, а на одній великій глеку (доби Петра 1-го) представлено цілу жанрову картину: дві дівчини і козак при шаблі танцюють, а другий козак грає на скрипці. Найстарша річ своїм походженням належить до кінця 17 століття (банька з грішми, знайдена на разкопках), найізнійші речі з кінця 19. століття. Поруч зі шклом в музею стоять дві шафи з виробами межигорської фаянсової фабрики. Працювали тут чужі майстри, але й вони підпали місцевому впливові. Се особливо відбилося на орнаментиді вироблених у Межигорю предметів, (тарілки, вази, полумиски, маслянички, сільнички, соснишки, яйця, чашки, чайники, підставки до квіток, лямпадки, ікони, хрестики, і т. д.). На де-яких тарілках маємо малюнки київських пейзажів (між иншим—дуже рідкий малюнок Золотої брами), жанрових сцен і портретів українських учених та поетів (Максимовича, Куліша, Шевченка). З инших фаянсових фабрик, що стали на Україні, в київському музею маємо вироби фабрики Миклашевського (с. Волокитин—черняг. губ.), Баранівської (м. Баранівка, Волин. губ.) і Корецької (м. Корень—Волин.). Звертають на себе увагу прекрасні статуєтки на українські сюжети—вироби фабрики Гарднера (дві дівчини, селянин, група—дівчина з парубком на зеленій траві і инш.).

◀ *Проти українська наїнка.* В Подолянці—появилася стаття, яка вимагає закриття „Просвіти“ в Кам'янці подільській, бо „здесь австрофильство еще удобнее; вѣдь всего лишь 20 верстѣ отъ австрійской границы“.

◀ *Зі змагань бл. п. Миколи Лисенка з цензурою.* Третій випуск „Збірника пісень“ Лисенка появилася в Лиську в 1878 р. та коли два перші допущено на книгарський ринок в Росії без перепон, то 3-го не допустив до продажі київський цензор на основі оповіщеного в межичасі соромної пам'яті указу з 1876 р., яким заборонено друкувати навіть українські тексти до пот. Аж

по трьох роках, коли повіяло свободнішим духом, вспів Лисенко добути дозвіл на пропуск свого збірника до Росії на основі окремої просьби врученої тодішньому київському генерал—губернаторови М. Черткову. Інтересно, що Чертков при всій своїй суворості й реакційности не міг добачити сенсу в увазі з 1876 р. особливо що-до заборони українських музичних і белетристичних творів та з приводу справи Лисенкового збірника переслав окрему записку міністрові внутрішніх справ гр. Ігнатьєву, пропонуючи поставлене українських літературних і музичних композицій в рівній цензурній умові з російськими. Ся записка у великій мірі причинилася до скликання спеціальної комісії для ревізії постанов „довірочного“ указу з 23. червня 1876 р., яка порішила деяке облекшене кайдан, які п'ять літ тому наложено на українське слово.

◀ *Недуга М. Коцюбинського.* Наш чільний новеліст М. Коцюбинський, що після важкої недуги з перед трьох років був уже подужав та значно поправив своє здоров'я, виїздячи на остров Капрі та в наші Карпати тепер знов захорів на серце. Прибув він з Чернігова до Києва для поради з лікарями-спеціалістами. Лікарі з огляду на серйозність недуги порадили письменникові лягти в університетській клініці та пильно гоїтися.

◀ *Акварелі Тараса Шевченка.* Київський міський музей придбав нову цінну колекцію акварелів власноручної роботи Т. Шевченка. Між акварелями є „Усть-Урт—затока Аральського моря“, „Шхуна Константин“, на котрій Бутаков зладжував опис Аральського моря, „Переднівка транспорту в кіргізькім степу“, „Твердиня Кос Арал, де 1848 р. зимував Бутаков“, „Затока Аральського моря“, „А. Бутаков і Істомін в комнаті твердині Кос-Арала“, „Гористий беріг острова Миколая“, „Беріг Аральського моря“, „Принадистий беріг Аральського моря“, „Кіргіз“, „Тигр, що розірвав кількоро людей“. Тепер набув київський міський музей нових акварелів 12, а досі було в музею аж 25 малюнків Т. Шевченка.

◀ Подільський губернатор передав у консисторію протест св. М. Сендерка (чл. 3 Думи) на неправильності повітових виборів. губернатор, додавши до протесту кілька №№ „Под. Изв.“, де друкувалися статті о. Сендерка, запитує єпископа, як він на це дивиться.

◀ *Домогання поліції.* Після надрукування оголошення в „Подольських Извѣстіях“ українською мовою про панахиду по М. В. Лисенкові поліціймейстер прислав у редакцію бумагу, вимагаючи, щоб редактор підписався більше „подобныхъ объявленій“ не друкувати. Редактор одмовився, не розуміючи, які саме оповістки треба вважати „подобными“. Конфлікт ще не поладжено.

◀ *Справа будови пам'ятника Шевченкові в Києві* 11 падол відбулося в київській міській управі засідане спільного комітету в справі будови пам'ятника Т. Шевченкові. На засіданні були: І. І. Щатковський, Є. Х. Чикаленко, Л. М. Жебуньов, С. Ф. Русова, О. О. Русов, Л. Старицька-Черняхівська, П. П. Лаврів, М. С. Синицький, С. Черкасенко, Кобець, Лаврентьев, Бублик, Біляшевський і Слюсаревський. З поради председателя пошановано встановити пам'яті М. В. Лисенка. Вибрано нових членів: від редакції „Світла“ замість покійного Г. П. Шерстюка вибрано С. Черкасенка. Крім того, проф. Грушевський відмовився від участі в комітеті, зважаючи на те, що пробує у Львові і через се не може працювати в ньому. Замість М. С. Грушевського вибрано П. П. Лаврова. Далі вибрано журі третього конкурсу. До журі рішено запросити артистів Котарбинського, Селезнева і Галимського та архитектів Тимошенка, Городецького і Сердюка. Крім сього постановлено звернутися до академії мистецтв, щоб вона прислала на засідане журі свого представника. Із справоздання з діяльности комітету виходить, що досі зібрано на пам'ятник 113677 рублів 87 коп.

◀ В неділю 2 грудня б. р. відбудеться в Українському Т-ві ім. Квітки-Основ'яненка засідане наукової секції. Буде прочитано реферата Синявського. „Українська мова“. Початок о 6 годикі у—вечері.

◀ Харківська Міська Дума обрала членом Міської Управи д. Валерія Мороховця, кандидата українців.

◀ З Нагоди обрання д. Валерія Мороховця Харківські українці лагодять йому учту по затвердженню обрання адміністрацією.

◀ 6 Листопаду відбулися у господі Громадської Бібліотеки у Харкові перші великі музично-танцювальні вечорниці, улаштовані т-вом ім. Квітки-Основ'яненка. Вечорниці вдалися добре. Прибутків було 602 кар. 86 коп., видатків—228 кар. 94 коп., от же чистого прибутку дали вечорниці 373 кар. 92 коп.

На превеликий жаль, наших компатріотів-дірижерів (nomina sunt odiosa) чомусь на концерті не було. Усе мусив узяти на себе д. К. Бич-Лубенський. Се було зворушливе видовище, коли хорий д. Кость Бич-Лубенський вийшов на естраду з жезлом дірижера. Се був мовчазний, але сильний протест проти руйнуючої діяльності відступників. Нехай кидають усякі... енки колоди під ноги т-ву Квітки, нехай нахваляються, що пектимуть йому п'яти, т-во житиме й розвиватиметься. Ті, що лишилися в йому, вірно служитимуть, гаразд розуміючи цілу вагу його існування.

Незабаром т-во Квітки влаштує концерт, присвячений пам'яті великого композитора нашого М. Лисенка.

◀ 7 Листопаду відбулося засідання української комісії при Харківській Громадській Бібліотеці. Ухвалено: збиратися що середи.

◀ На повітових земських зборах у Винниці один з радних, при обговорюванні шкільних справ, вказав, що учні церковно-парафіяльних шкіл душе зле розуміють прочитане. Щоб полегшити їм хибу, яка спиною успішне навчання дітей в місцевих народних школах, пораджено зібранню висловити бажання, щоб перші два роки навчали в школі українською мовою. Зібрання прийняло доклад до відомості.

◀ На місце покійного М. В. Лисенка директором школи, заснованої небіжчиком, вибрали лауреатку московської консерваторії є. Вонсовську.

◀ Катеринославська присутність про товариства постановила замкнути виділ катеринославської „Просвіти“ в селі Кам'янці.

◀ Київське громадське зібрання „Родина“ розпочало свою діяльність 4 листопада с. р. родинною танцювальною вечіркою.

◀ Бахмутський справник не дозволив до вистави українську пієсу „Батраки“, яку хотіли виставити аматори з голандської соляної шахти, мотивуючи це тим, що в його реєстрах немає цієї пієси.

◀ В Катеринославі подано прохання про дозвіл одкрити в Катеринославі Український клуб „Украинское Общественное Собрание“.

◀ Надзвичайне зібрання уповноважених т-в київської спілки установ дрібного кредиту на засіданні від 14 с. м. постановило видавати кооперативний журнал „Муравейник“, який матимуть друкувати двома мовами: московською й українською. Щоб не образити української національної гідності, постановили заголовок перекласти на українську мову й надрукувати—„Комашня“ (!?).

◀ Гурткові студентів київського комерційного інституту не дозволено друкувати укр. мовою плакатів про укр. вечір, який відбувся 22 листопада в комерційному зібранні.

◀ Книгарня „Літературно-Наукового Вістника“ подала позов на студ. київського університета В. Сокольського, А. Карпова й годинникаревого підмайстра К. Шевченка, які 11 листопада побили шпий в книгарні й позаливали чорнилами багато книжок, карток і портретів.

◀ Лубенські земські збори асигнували на пам'ятник Шевченкові 50 карб., як роблять се вони вже від кількох літ.

◀ З приводу смерті бл. п. Миколи Виталевича пані Зайкевич мала на думці післати з ст. Солоницької телеграму на українській мові, але бажання лишилось бажанням, бо на чужосторонніх („иностранных“), а до них зарахували й „галицьку“, мовах телеграм звеліли не приймати.

◀ Третій конкурс. Строк третього міжнародного конкурсу на пам'ятник Т. Г. Шевченкові сповняється в декабрі. Ескізи повинні бути подані в київську міську управу не пізніше 3-х годин дня 20 грудня, старого стилю, 1912 року. На ескізі повинен бути девіз, а в запечатаному конверті, під тим-же девізом, адреса, ім'я, по батькові й фамилія художника автора проєкту. До моделей треба подати пояснительні записки з вказівками ідеї, яку висловлює пам'ятник, а тако-ж подати приблизну вартість п'єдесталу, постаті і інших частей, зазначити гонорар художникові за вироблення моделей в натуральну величину усіх скульптурних частин пам'ятника. Премія, за ухвалений проєкт призначена одна—3000 руб.

◀ В Варшавському університеті заклалась організація білорусів і москалів проти українців. Підчас збірки поліцією було арештовано коло 20 представників московських і білоруських земляцтв. Увійшло 21 земляцтво в організацію. Потім поліція випустила представників. Наслідки організації уже виявились зараз. Вибори в студентську ідальню пройшли під ло-

зунгом „долой малороссовъ и инородцевъ“. Звісно, ні один українець не пройшов. На філльологічному факультеті вибори трохи не закінчились бійкою.

3 Галичини.

◀ Нова українська газета. У Львові почала виходити нова українська народна часопись „Добра Новина“, присвячена ширенню просвіти і науки та суспільним і господарським справам. Адреса редакції та адміністрації: „Добра Новина“, у Львові, улица Різарська 5. (Lemberg, Austria).

◀ „Прикарпатская Русь“ в числі від 16 листопада вважає „потрібним зауважати“, що власником „мазепинської“ книгарні в Києві є австрійський горожанин Лаврів.

◀ „Небезпечна“ шапка. Дня 22. листопада с. р. переїздив через Рудки учитель різьбарської школи в Вишніці п. Василь Девдюк зі своєю донькою, яку мав умістити в школі жіночого господарства тов. „Просвіта“ в Угерцях винявських. Заїхавши в Рудках до „Народного Дому“, пішов опісля в товаристві п. Олексі Щупака, господаря з Хишевич, на місто, щоби полегодати деякі свої брудки. Аж тут вийшла історія! П. Василь Девдюк був в зимовім гуцульськім уборі, а мав на голові високу сиву смушкову шапку з синім дном. Нешасте хотіло, що на зустріч їм надійшов „сержант“ рудецької поліції званий загально між своїми—„Мацько“. Пан „Мацько“, побачивши високу смушкову шапку, ще й з синім дном, в першій хвилі остовнів, опісля перестрашився, а в кінці дійшов в своїй премудрій голові до заключення, що властитель сеї шапки мусить бути дуже небезпечною людиною, щонайменше... шпіоном! Наслідок сего міркування був той, що Мацько сейчас приступив до п. Девдюка і на підставі своєї влади арештував його разом з товаришем п. Щупаком, який видав ся Мацькови рівнож... шпіоном. Сам акт арештовування переведено дуже брутально. Мацько мимо сего, що п. Девдюк представив йому, хто він, говорив до него через „ти“, почав обох шарпати і викликав своїм поведенням величезне збіговище. Помістивши обох арештованих „шпіонів“ в громадськім уряді, побіг Мацько як стій до ц. к. староства „зарпортувати“, що арештував небезпечного шпіона, у високий синій шапці і його помічника. На сю страшну вістку явився комісар Зарицький в громадськім уряді, щоби списати тимчасовий протокол. П. Девдюк, побачивши ц. к. комісара був певний, що ціла ся для нього неприємна подія по представленню і выясненню сейчас закінчиться... Та грубо помилився! Його смушкова шапка з синім дном в домені гр. Скарбка показалася підозрілою не лишень звичайному поліцаєви, але й ц. к. комісареві. І мимо выясненя придержаного, хто він і в якій цілі їде, п. комісар не повірив... і давай писати протокол, хоч п. Девдюк не зробив нічого, з чого можна би припускати бодай, що він справді шпіонує. Навіть і се не помогло, що п. Девдюк зажадав на власний кошт зателеграфувати до Вишніці для провірення тожсамости його особи. Тільки по довгих пересправах дозволила ц. к. власть п. Девдюкови відвезти доньку до Угерців винявських, але... в асистенції поліцає! Аж на інтервенцію одного з інтелігентів п. С., котрий представив комісареві цілу сьмішність сеї афери і заручив за тожжність особи п. Девдюка, дався перекопати комісар Зарицький та відступив від своєї акції проти мнимого шпіона і п. Девдюк майже по двогодинній „неволі“ міг наешті свобідно від'їхати з донькою до Угерців, діймаючо переконавшись про тревогу, яку викликала серед рудецьких мужів державних його сива шапка.

3 газет та журналів.

◀ Про смерть Миколи Лисенка заговорила з сумом не тільки вся українська, але також і чужа преса. Польські щоденні часописи подали про покійного тільки хронікарські вістки; трохи ширшу звістку помістив Dziennik Kijowski (в. ч. 245), за те ж львівський популярний дневник „Wiek Nowy“ подав довшу силветку М. Л-а у двох числах.—З особливою пошаною віднеслася до пок. українського Бояна київська часопись „Кієвская Мысль“, поміщуючи (в ч. від 297 до 302) подрібні хронікарські вістки про недугу, смерть і похорони Лисенка, про кондоленційні депеші надіслані з приводу його смерті та про півтори сотні вінців зложених на його домовину Українцями, Москалями, Поляками, Грузинами й Латишами. Крім сього поміщено в ч. 297 фейлетно

Всеволода Чагівця пз. „У гроба“ і статтю Мик. Василенка пз. Н. В. Лисенко; в ч. 298, є стаття С. Єфремова пз. „Художник-гражданин“ і В. Чагівця пз. „Послѣдній нонктурн“; в ч. 299 є, крім фейлетонового нарису „На путі“, спомини В. Чагівця пз. „Н. В. Лисенко и его пѣсни“ і фотографічна знімка Покійника в домовині; в 300-ім ч. є фелетон В. Чагівця пз. „Къ тихому пристанищу“, а в 301 подано промову виголошену на похороні посл. О. Нижанковським. — Про сю промову крім фейлетоніста Києвск-их-Вѣст-ей висловлюється з великими похвалами також київський дописувач Одесских-Новостей (в ч. 8861.), зазначаючи, що се була справді краснорічлива промова європейського оратора-трибуна. Одесскія Новости помістили крім цього в 8858-ім ч. портрет і некролог М. Лисенка пера д. А. Яриновича. — Южний Край помістив в 11063 дуже гарну й основну статтю присвячену пам'яті М. Лисенка, написану проф. М. Сумцовим — Великий талант і характерність пок. композитора-громадянина побороти на хвилю й україножерність Ново-го Времени, яке в 1359 ч. подавши некролог Лисенка та зазначивши, що в нім бачили земляки по обох боках кордону музичного виразителя України, здобувається — на диво — на докір київському „Русскому музыкальному обществу“ за те, що воно відносилося до Л-а холодно, а навіть ворожо та констатує, що інструментальні й хорові композиції Л-а не появлялись ні на провінціональних, ні на столичних концертах цього тов-а. „Треба надіятися — каже Новое Время, — що по смерті Лисенка згадає про нього „Русское музыкальное общество“ та віднесеться до нього інакше, як досі. Справді годі замирати дорогу об'явам музичного чуття й настрою цілого й великого краю“. — Незабаром появиться — як довідуємося — силуетка пок. Лисенка також в чеській музичній „Revue“.

◀ В ч. 23 від 28 жовтня „Кіевская жизнь“ вмістила поезію Варового Е. „Незабутньому кобзареві“, присвячену благ. пам. М. Лисенкові й статтю Гр. Гетьманця „На українській темі“. В числі 22 тої-ж часописі вміщена стаття Г. С-ного „Украинская пресса о балканской войне“, а в ч.-лі 20-му: „Смерть українського кобзаря“ Гр. Коваленка-Коломацького.

◀ В ч. 43—44 „Наша Ніва“ (білоруська часопись) вміщено статтю — „Проці українцю“, в якій автор описує всі ті карії й забони, які так ясно сипалися остатніми часами на українство.

◀ „Наша Ніва“ про смерть М. Лисенка вмістила коротеньку замітку.

◀ В ч. 294 „Рѣчи“ дуже теплу статтю про М. В. Лисенка умістив д. О. Білоусенко, „Не стало — пише він — одного з найпопулярніших на Україні людей... Українська музика втратила в М. В. Лисенкові найчутливішого й найталановитішого „виразителя“: це був талант глибоко-національний, завжди близький до народньої душі і народнього почуття. В цім нерозривнім зв'язку з музичною трогістю народа й заховано секрет незвичайної живучості, творчості і величезної популярності українського композитора“...

◀ Д-ій А. Д., в ч. за 27 ІХ петербурзького „Дня“ згадає про життя Мик. Вит. у Петербурзі під час науки у Римського-Корсакова. Року 1875 М. Лисенко, разом з Римським-Корсаковим, Бородиним та іншими музикантами улаштували хоріві співи на безплатних курсах в Соляному Городку; хорами правили д. Паскалов та М. Лисенко. Молодь з Соляного Городка йшла до Невського проспекту, але тут зупиняли її „духи“. Тисячний хор по знаку „народнимъ гимномъ“. „Духи“ смиренно витягались, тримаючи руки біля козирків. Та не ці тільки забавки притягували молодь до Соляного Городка. „Народництво“ за тих часів проймає всі фібри колективного й індивідуального життя і в сфері музики висунуло воно вперед носителів народньої мелодії, народньої пісні. До них належав і покійний М. В. Лисенко. Само собою разуміється, що навколо його гуртувалася переважно українська молодь, що втішалася піснями свого рідного краю. І тепер, мов живий, стоїть перед мене Лисенко, з під розмашистого жеста якого зривалося то бравурне „Ой, на горі та женці жнуть“, то мов би з далекої-далечі сумними хвилями котилося: „Рече да стогне Дніпр широкий“.

◀ Д-ій Ю. Е. (нгель) в „Рус. Вѣд.“ (ч. 247) присвячує М. Лисенкові чималий некролог.

◀ *Переклади з української мови.* Популярно-науковий місячник „Вѣстникъ Знанія“, який є широко розповсюднений між неможливими інтелігентними верствами російської суспільності (учителів, дрібних урядників, учнів середніх та почасті вищих шкіл і т. п.) дає на 1913 рік додатком „Ілюстровану історію України“ проф. Грушевського, очевидно в московським

перекладі. — В ч. 9 двотижневника „Nowy Prąd“ поміщено в перекладі С. Твердохліба 8 поезій Шевченка; перекладом подано отсі поезії: 1) „Ogniska prona“, 2) „Przebrzmiała pieśń“, 3) „Minęła młodość“, 4) „Szczęśliwy kto ma dom“, 5) „Do H. Z. w Ukrainie“, 6) „W niewoli ciężko“, 7) „Pozegnanie Kos Aralu“, 8) „Nad Nową w posy“.

◀ *Німецька преса про Шевченка.* З нагоди виходу Шевченкового „Артиста“ в німецьким переводі появилися оцінки сего твору в „Leipziger Tageblatt“ і „Leipziger Volkszeitung“. Замітна є рецензія, поміщена в „Berliner Börsen-Courier“ з 8. жовтня с. р. „Перед нами відживає один „артист“. Артист враз із своєю істотою і своїм твором. Рівночасно з його творами стає нам свійська його чутливо-мика, тужлива а при тім радісно до сонця линула душа, з котрої вийшли отсі твори. Певно, се лиш книжка, з котрою маємо до діла, „лиш“ книжка. Як дивно се зв'учить! Так немов би наш скарб не був замкнений в наших грошових шафах, що їх звемо книгами. Наше усе незмірне посідане науки, пізнання та поезії, се багатство супроти котрого прецінь усі грошеві мільярди земські суть безвартні, наше ціле духове майно зберігається в наших книжках. Отже се „лишень“ книжка, що нам її кладуть на стіл. Але з 152 сторін сеї книжки виростає во плоти перед нами артист, якому вона посвячена, і він має при собі зараз свої твори, свої рисунки та малюнки... Найбільше народний поет Українців, лірик, якому великий нарід святить правдивий культ, співак і освободитель, якимсь дивним чином майже уйшов бистрого зору наших переводчиків... Коли ми вже присвоїли собі його поезії, приходить тепер до нас і сам поет. Книжка подає нам історію розвою майяра, не лірика-Шевченка, — його молодість, в котрій серед болів розвивався з убогого кріпака артист... Ми бачимо внутрішні боротьби, серед котрих видобувається артист з ними до світла та свободи. Отся частина записок є цінніша від романтичного закінчення...“

◀ *Ucrainica в чужих виданнях.* В листопадівім випуску Slovensko-го Prehled-u крім звичайного огляду українських справ стрічаємо статтю д-р Ант. Богача пз. Volne kapitoly zé statistiky Slovenstva, де він розглядає польсько-українські статистичні відносини — В 297 ч. Рѣчи помістив М. Могилянський в тижневім літературнім огляді статітку про „Новости украинской поэзии“, в якій обговорює збірки віршів Алчевської „Вишневий цвіт“, Філянського „Calendarium“ та „Контрасти“ Гр. Чупринки. — *Lowiec*, орган галицького товариства ловецького, подав у перекладі виїмок з Франкового „Захара Беркута“ пз. Połowanie na niedzwiedzia karpackiego w XVII wieku. — В 265. ч. Naprzod-u поміщена стаття О. Залеського пз. „Mikotaj Łysenko“. — Про побут М. Лисенка в Петербурзі під час науки у Римського-Корсакова згадає в часописі *День* п. А. Д. (ч. з 27 ст. ст.).

◀ *Цікавий процес.* В 1664 р. подарував був цісар Леопольд за якісь прислуги баронові Берняковичеві 21 село в Босні і Герцеговині, о скільки ті краї будуть прилучені до австро-угорської монархії. Щедрий цісар і обдарований „будучий“ барон покинули давно туземські землі, а Босна і Герцеговина не переходили під австрійське берло. Але потомки барона Берняковича на Угорщині — переказували „од роду в рід“ цісарську обітницю і в кінці діждалися того, що в 1908 р. Австро-Угорщина перевела анексію Босні і Герцеговини. Після думки Берняковичів повинно їм тепер дістатися тих 21 сел. І ось один з Берняковичів почав процес, який заповідається дуже сенсацино.

◀ *За брак австрійського патріотизму.* Відень живе тепер в патріотичнім настрою, що вилаadowується всякими льояльними маніфестациями, а в даних обставинах також турбованем тих, хто патріотичного настрою не поділює. Зазнав сього на собі дуже прикро соц. дем. пос. С. Вітик. В середу вночі на жадане публіки відгравала музика в каварни „Graden Cafe“ марш „дайчмаїстрів“ та пісню князя Євгена. Відтак зажадано ще відограння гимну цісарського. Коли озвалися його звуки, встала вся публіка, крім одного гостя. До нього приступило кількох гостей з зазивом, щоби вставав. Коли він зазиву не слухав, насилу піднято його в гору за ковнір. Счинилася ізза сього слівна перепалка, з якої стало відомим в каварни, що непослушним гостем є пос. Семен Вітик. Публіка, між якою було чимало християнських суспільників, відогранє першої строфки гимну привитала грімкими оплесками і стала кричати; щоб пос. Вітик вислухав конче гимну стоячи. Задля сього гимн забісовано, а коли пос. Вітик і тепер не вставав, схоплено його і серед лайок без плаща й без капелюха висажено за двері. Перед дальшими атаками по улиці спасся пос. Вітик тільки чмихнувши в бічну улицю, одержавши решту одягу від касиєра.

О. З.

Лист з Ізюму.

Привелось трохи попрацювати в громадській книгозбірні. Була думка щось зробити й для «України». Місто цілком українське, де хто з інтелігенції вживає українську мову, хоч трохи й попсовану. Гадалось, що книжок багато знайду й запит на їх великий. А виявилось ось що.

Книжок на українській і московській мовах більш-менш торкаючихся України всього тільки 93, або 1,5% всіх. В тім числі книжки: Марка Вовчка, Костомарова, Данилевського, Сумцова, Куліша, Щоголіва, Гребінки, Квітки, Шевченка, Драгоманова, Барвінка, Нечуя-Левицького, Аркаса, М. Грушевського. Ані одного молодого письменника немає!

Та й на ці книжки запит дуже не великий, за 22 місяці, майже за 2 роки, вимагали їх 88 разів, або $\frac{1}{3}\%$ вимаганнів на книжки всі інші. Отака цікавість в місті з 13 тис. мешканців-українців до книжок навіть не на українській мові, а взагалі до книжок торкаючихся України. Дуже небагато!

З цих книжок вимагали: красне письменство—61 раз, або 69,3% всіх українських книжок.

Квітку—10 раз.

Шевченка—9 раз.

Грушевського (5 томів історії України-Руси й Очерк історії Українського народу)—8 раз.

Одне тільки останнє число й цікаве тим, що воно вказує, що є такі читачі, котрі цікавляться українською історією серйозно. А взагалі на нашу інтелігенцію мабуть треба махнути рукою. Й справді—такий ще приклад. Є в Ізюмі Народний Дім и, коли там буває українська вистава по дешевій ціні, слухачів завжди багато. Між тім гурток аматорів, який зветься «украинско-рускимъ», сам майже ніколи не справить ні однієї вистави української, а за те, щоб справлять їх регулярно та дешево, за це й слів нема.

Й біда в тому, що хоч і немає у нас в Ізюмі тих, що били б шибки та псували книжки, як то роблять у Києві, але немає й тих, які б передплачували що-небудь українське, які б ішли далі ніж сентиментальне співчуття Україні—нема людей—є тільки чоловіки та жінки, які цілком задоволені тим багном, в якому посідали.

Гор. Мечеславченко.

Лист з Петербургу.

Лист II.

Після довгого клопотання старшин «Громади», помешкання для клубу насилу вишукано. Вмостилися в Суворинській музичній школі, і з 20 жовтня клуб має відчинитись. По прикладу минулих років думається улаштування вечірок та читання рефератів. На перший раз гадають прочитати реферата на одну загально-сучасну тему з нашого життя, чим можна було-б трохи розбуркати земляків, а також зацікавити і московське суспільство. Давно вже було-б пора відчиняти клуб, та цьому спричинялася та громадянська байдужність, яка останнім часом ввійшла так у моду. Старіші громадяне тільки що балакають, а до діла їх і не витягнеш; тільки вже молоді знайшлися такі «охочі», що поклопоталися і за це їх треба було-б дякувати. Сподіваються, що гостей буде бувати досить.

Молоді земляцтва потрошку ворухаться. 14-го жовтня громадою політехників був влаштований концерт, на якому свівав свій власний хор під орудою А—кого. Між иншим хором було проспівано пісні: «Коломийка», «Ой що-ж то за ворон», «Закувала та сива зозуля», «Ой сів пугач на мо-

гилі» і инше. Квитки на вхід були з 50 коп. до 2 карбованців. Вечір пройшов гарно; публіки було досить. Цим же гуртком політехників зроблено заходи, аби в збірниках «Голос Політехника», який досі друкував тільки про життя московське, були-б статі і про українські справи. Незабаром вийде вже VІІ-й збірник, в якому будуть уміщені статі про українські справи і життя, а також і в слідуючих випусках постановлено не обминати цих тем. З того, як ставляться москалі до українців, видно їхнє зацікавлення. Наприклад, вже й гешефтарі задумали на цьому мати якийсь зиск. В місцевих московських часописах з'явилися оповістки приблизно такого змісту: «Украинская столовая «Борщ» 1-я въ столицѣ!»... Прочитавши таку оповістку, не один собі подумає: «Треба провідати земляків»... Таку столову він знаходить на самісенському Невському проспекті (не десь небудь!). І що-ж? Ідальня як і всі: обіди не кращі од тих, що в «столовках», а борщу того й звання нема, ніхто й слова по українському не тямить, а чується, замість відповіді на питання, одно льокайське: «чего-сь извольте?»... А прислужниці-дівчата, московки, одягнуті в якісь неможливі кирсетки, на головах ціла копиця папірових квіток,—от се і все, що єсть тут українського. На питання, чому немає українських газет, відповідають: «когда-то выписывалась Рада, а теперь никто не читаетъ»... І показують декілька чисел ще за серпень місяць. Мимоволі виникає питання—для чого-ж ото треба було писати—«Українська», або «Борщ»? Останнє може бути й правда, що ідальня «Борщ» борщем і є, тільки дуже щось пісеньким.

Тим часом є німецькі ідальні, де бувають українці, і там обов'язково є «Рада». Досить того, що знаю таку одну столову, тільки на Васильовському острові.

В зв'язку з виборами до Державної Думи, серед робітників не спокійно. На Путивльському заводі страйкували родильню, по інших теж; в де яких були спроби зробити страйк, але невдалі. Поліція працювала завзято.

П. Б.

До оцінки книжки І. Нечуя-Левицького «Криве Дзеркало української мови»

Про необхідність письменникові знати мову, якою він пише, ніхто, я думаю, сперечатись не стане, а особливо необхідно знати мову сьогочасному письменникові українському. Українська книжка та газета є разом і школою для багатьох читальників. На українську книжну мову посилаються як на авторитет усі, що дбають про чистоту мови. І коли в книжку, або газету потрапила помилка, то та помилка вже не може бути виправленою скоро і може бути, що до неї привикнуть і вона лишиться у мові на завжди.

На необхідність дбати про чистоту мови звертали увагу наших молодих письменників справжні наші знавці мови, як Модест Левицький, Борис Грінченко та й інші. Тепер оце з'явилась книжка д-ія Івана Нечуя-Левицького, що гостро трактує це питання. Сказати своє критичне слово про вартність цієї книжки я не берусь і, як доводить у своїй книжці автор, з доводом котрого я цілком згоден, не маю на це повного права.

Про цю книжку у двох особ може бути і дві зовсім протилежні думки: один скаже, що це думки старої одсталої людини, що на всю цю книжку не варт звертати в наші часи ні крихотки уваги, а другий уважно її прочитає, обміркує може й ті умови та факти, що спричинились до з'явлення цієї книжки і найде в ній багато цінних уваг та вказівок. Головний, на думку д-ія І. Нечуя-Левицького, привід до того що з'явилась ця праця, є те, що на Україні Російській почали заводити правопис і вислови з України Закордонної, а це єднання начеб-то пошкодило чистоті української мови, бо мову Галицьку

боротьби за існування—головним рушієм життя є економічні достатки нації і її окремих одиниць. Не треба легковажити д-ій І. Н. Левицький вважає провінційальною українською говіркою, дуже густо покрапаною чужими словами, не українськими. Псьмонтом України д-ій Левицький вважає Україну наддніпрянську. Тут, каже, всього й треба шукати і можна найти, а не наволікати нахрапом чужого, коли у нас своє є. Хто заводить цю «галичанську говірку» у нас, то не д-ій Левицький прямо каже: нахрапом заводить її проф. М. Грушевський.

Вже коли так казати, то цю вину треба звернути на більшість сьогочасних письменників та керовничих українського друкованого слова. І виходе так, що всі стали на хибну стежку, що, по словах д-ія Левицького, через це саме скоро вже і неминуче українські письменники лишаться без читальників. Мені здається що ні те, ні друге. Без ніяких труднощів можна читати книжку де «ся» опрічно і де воно вкупі надруковано з словом до якого стосується, залюбки читається й те, де називний одмінник (именит. падеж) кінчається на *є* і *де* на *я* (життя-житте).

Також багато є навіть таких, що «дуже люблять» (це їх слова) галичанські вислови, їм особливо подобається те слово, де «ся» стоїть перед словом до якого стосується.

Не дуже турбують неперекладного читальника і ті зайві крапки над «і», де воно стоїть після зм'ячених півголосних літер, напр.: діло, сіно то-що, проти чого д-ій Левицький говорить у своїй книжці чимало.

Читаючи «криве дзеркало» д-ія Левицького, треба пошукувати, що багато поважних письменників та вчених українських потрапило під патерицю д-ія Левицького за те, що не дбають про чистоту своєї письменницької мови. Більшість з них написали те, а не інше слово—просто «по незнанню» відповідного йому українського слова, а далі по звичці до нього, а меншість письменників писало з переконанням, що це вони пишуть цілком бездоганно.

Розглянути, кажу, книжку д-ія Левицького по змісту—в чому саме він помиляється, а в чому ні, я залишаю на долю наших вчених, знавців української мови й українського питання взагалі. Хто в кого, що до мови, мусить позичати, чи ми в Галичан чи вони в нас, це теж ще не вирішено.

П. К-р.

Вечір Української історичної пісні.

21-го Листопада у залі Купецького Зібрання відбувся вечір з участю відомого бандуриста Гната Галайди (Хоткевича) і кобзаря Кучугури-Кучеренка і хора т-ва Боян під орудою Попадича. Перед початком Ф. Н. Щепот'єв прочитав реферат на тему «Українські історичні думи і пісні», у котрому розповів аудиторії про народжене дум і пісень на Україні і про їх історичну роль у житті нашого краю. Далі виступали Галайда і Кучеренко, обидва вони показали нашому громадянству чудові зразки грання на бандурі і співу дум про Морозенка, на смерть Богдана Хмельницького, бурю на Чорному морі й інші. Кучеренко і Галайда це артисти у повному розумінні цього слова і слухати їх, значить, мати повну естетичну насолоду. Хор т-ва Боян користується у Полтаві загальною симпатією, під умілою рукою орударя д. Попадича, він і справді нагадує того древнього Бояна, що ніс людям у їхнє сіреньке життя вітху і надію, надію на кращу будучину.

Заля була повна людей і навіть не вистачало місць.

Лист до редакції.

В. Ш. пане редакторе!

Просимо надрукувати цього нашого листа:

Діти, сестра і всі рідні Миколи Виталієвича Лисенка, не маючи змоги подякувати кожному особисто, складають свою щирі подяку всім тим, що в останню хвилину робили все можливе для достойного вшанування дорогої пам'яті їх батька, брата і дядька: д.д. організаторам і учасникам хорів, артистам і артистам, учням школи М. В. Лисенка, д.д. студентам і політехнікам, які читали святе письмо над тілом небіжчика, д.д. розпорядчикам жалібного походу, учням всіх вищих шкіл м. Києва за їх добру, сердечну поміч під час похорону і всім друзям, приятелям, знойомим і шанувателям імені М. В. Лисенка з Російської й Австрійської України, що так тепло озвалися на їх нерозважне, беспорядне горе.

П. Кушнір.

Лист з Полтави.

20 Листопада ц. р. у залі громадської бібліотеки відбулися загальні збори членів т-ва «Боян». Головою зборів обрано Чижевського, за писаря Дробіша. Належало розглянути такі справи: справозданне товариства за перший рік його існування, вибори голови, членів ради і членів ревізійної комісії. Членів прибуло до 30 душ.

Перш усього вшановано вставанням пам'яті помершого почесного члена т-ва М. В. Лисенка і трьох дійсних членів: Макаренкової, Дробішевої і Парфьонової. Далі голова т-ва Данковський прочитав справозданне, котре після невеликої дискусії зібранням затверджено. Після того вислухано доклада ревізійної комісії і зроблено постанову—доручити Раді т-ва подбати про улаштування більш приступних по ціні вечірок за для широких мас людности. Правду кажучи, великою перешкодою у цьому єсть брак відповідного помешкання у Полтаві, бо хоч і існує тут народний «будинок імені Гоголя», та народним масам справжнім—шляхи до нього заказані, бо тож єдиний театр у Полтаві і там часто гастролюють опери, оперети, московські драми і русько-малоруські Гаркуні-Задунайські. Усі ці люди дають мало духовної поживи, а ціни деруть такі, що бідній людині нічого й потикатись до цього псевдо-народного вогнища.

Зібранням постановлено влаштувати вечір пам'яті М. В. Лисенка; палкі дебати були з приводу того—куди, на яку мету повернути чистий прибуток з того вечора, питання це так і залишилось відкритим.

Вибори дали такі наслідки: головою обрано знову Г. А. Данковського і в члени ради: Макаренка, Коваленка, Дмитрієву, Чижевського, Андрієвського і Моценка.

Доручено Раді обжалувати постанову Поліціймейстера про заборону вживати на Загальних Зібраннях українську мову. Чудно було чути на цьому Загальному Зібранні московську мову тоді, як на перших—лунала українська. Дожилися «сыны вольной воли», що і балакати на рідній мові забороняють! Скаржитися звичайно треба, хоч скарга ця тільки маніфестація за поправу права автономної країни; результат наперед можна вгадати—«Nie pozwalam». Це Україні нагорода за Переяславську Раду, на котрій прашурі наші, горлянки надриваючи, гукали: «волим під царя Московського православного», ну, а нам тепер доводиться кричати: пробі, рятуйте!...

Але дурних нема,—ліберальні сусіди регочуться і кажуть, рятуйте сами себе. Рятуймося-ж панове; єднаймося, братаймося і допомагаймо один одному у щоденному житті, у злиднях і неволі. Бульмо братами не тільки по ідеї, а й соціально. В національну ідею підкладаймо економічні підвалини і багаті наслідки цього незабаром виявляться. Бо в наш вік жорстоко

цього питання, бо інакше ми довго ще будемо тягтися у хвості других, більш культурних націй. Кому, кому, а старим українцям це треба взяти на увагу, бо у них ідея з життям і слово з ділом так розійшлися одне від одного, що тільки мріють.

Бібліографія.

◀ *Гр. Наш. Мораль* (природа, зміст, історія та норми її) № 66 видання Благодійного т-ва стор. 190 ц. 45 к.

Благодійне т-во видання загальнокористних та дешевих книг недавно випустило нову, дуже симпатичну книжку.

У передмові автор каже так про свою працю: „ми не утворювали нових теорій, а, дбаючи про цінність духовних споживок для молоді, зібрали тут, мовляв Монюель, пучечок чужих квіток, давши від себе ту нитку, яка їх зв'язує“. Коли казати словами Монтеля, то ми повинні сказати, що д-ій автор дуже дбайливо і дотепно підібрав квіточки в цим пучечкові, зайвої квіточки або смітинки зовсім не потрапило сюди, а авторова ниточка є дійсна прикраса всьому пучечкові. Хоч книжечка і прямо спеціальна, так сказати, теоретична, але ця теорія дає багато матеріалу для широкого міркування про різні питання, що так чи інакше зв'язані з морально-суспільним життям.

Мета цієї праці, кажучи словами автора, заохотити і допомогти молоді поміркувати над тим, що таке моральне життя. Автор вказує якими працями він користувався при писанні цієї книжки і ця вказівка може бути показником і для тих, хто хотів ширше познайомитись з цим питанням.

В книжці багато народніх приказок, в яких одбився моральний світогляд нашого народу і більше тридцяти невеличких віршів наших найкращих громадських діячів та поетів, що віршами-словами закликали людей жити по братерськи, по законах чистої моралі.

Автор коротенько провів порівняння між законами природи, людськими, державними, суспільними, релігійними і законами моралі і вказав, що не завжди мораль погоджується з іншими законами, а також вказав і на те, що мораль—найкращий керманчик людського життя.

Вказав і розглянув три головних помішника в боротьбі за життя та культуру це: кохання в дітях, кохання серед подружжя, кохання в суспільстві; і багато інших розглянуто тут факторів з життя, де мораль відіграє найбільшу роль. Од душі бажаємо найширшого розповсюдження цієї користної книжки. П. Світлянин.

Книжки, надіслані до Редакції.

Лев Юркевич. Національна справа і робітництво. Київ. Друкарня Другої Артїлі. 1913 р. Ціна 15 коп.

Гаврило Левченко. На межі. Жарт в одній дії. Видання друге. Васильків. Друкарня Рейнгольда. 1912 р. Ціна 20 коп.

Іван Нечуй-Левицький. Криве дзеркало української мови. Київ. Друкарня Чоколова. 1912 р. Ціна 30 коп.

Універсальна Бібліотека. Чо 17—18...

Плятон Сімпозион (Бенкет). Переклад і передмова Ів. Франка. Львів. 1912 р. Друкарня Шийковського. Накладом автора. Ціна 40 сот.

П. Сениця. Музичні твори. Випуск другий. №№ 1, 2, 3, 4, 5. Слова О. Коваленка. Власність автора. Москва. Літографія В. Гроссе. 1912 р. Ціна 20—50 коп.

А. Потєбня. Мысль и языкъ. 3-е издание дополненное. Харьков. 1913 г. Типографія „Мирный Трудъ“. Ціна 2 р.

„Світло“. Український педагогічний журнал для сем'ї і школи на 1912—1913 шк. рік. ч. 1, 2. Київ. Видавництво „Український учитель“.

„Наша школа“. Науково-педагогічний журнал. Львів-Чернівці. кн. IV—V. 1912 р.

„Z Dziejów Ukrainy“. Księga pamiątkowa kn czci W. Antonowicza, P. Swiecickiego i T. Ryłskiego. Wydana straniem J. Jurkiewicza, F. Wolskiej, L. Siedleckiego i W. Lipinskiego. Kijów. 1912 r. Cena 5 r. 60 kop.

Христина Даниїловна Алчевская. Полувѣковий юбилей (1862—1912). Типографія Т-ва И. Д. Сытина. Москва. 1912 г.

„Учительське слово“. Орган „Взаїмної помочи галицьких і буковинських учителів і учительок“, ч. 1, 2, 3. Львів. 1912 р.

В. Дорошенко. Систематичний покажчик до „Київської Старики“ і „України“. Критична оцінка, поправки й доповнення. Львів-Київ. 1912. Ціна..?

В. Тимошевський. Мова і національність. Чернівці. 1912 р. Друкарня І. Вігнера. Ц 60 сот.=25 коп.

Від редакції.

Через секретарський недогляд в ч-ї 43 „Снопа“ вміщено було „Відгядку“ О. Печериці, в якій автор несправедливо обвинувачує „Раду“ в замовчуванні тих кар, які впали були на „Сніп“. Редакція „Снопа“ сим зтверджує, що „Рада“ містила в свій час нотатки про конфіскації й штраф наложений на часопис „Сніп“, і дуже жалкує, що сталося таке непорозуміння.

Увага.

В ч-ї 43 „Снопа“ трапилася в статті Г. Бабенка „Мандровані дяки“ прикра помилка: замість слова „обрусеніє“ надруковано „обозрѣніє“.

Листування редакції.

д. Ігор. Мечеславченко в Петербурзі. Дописи Ваші друкуємо охоче. Вірші до друку не підуть. За оповідання „Минулий жалъ“ нічого не можемо сказати, не бачивши його.

д. С. Р—ко в Оріхові. Дякуємо.

д. Нечипоренко П. в Полтаві. „Зімового довгого вечора“ піде в слідуючому числі.

д. С. Порубайміх у Баку. Друкуємо.

д. Кулші на ст. Орелька. „Божба“ до друку не піде.

Редактор М. Біленький. Видавець М. Міхновський.

ОГОЛОШЕННЯ.

Шукає посади молода інтелігентна українка, скінч. 7 кл. гімн. Може друкувати на машинці. Звертатися листовно: Чеботарська вул. Чо 41/43, пом. 11 С. Паночіні.

Беру на коректу українські книжки. З пропозиціями звертатися на адресу: редакція „Снопа“, коректорові.

ВЧУ грати на бандурі (кобзі) за недорого плату *Конторська, 53, кв. Прошвіна, спитати СТУДЕНТА-КОБЗАРЯ.*

Приймається передплата на „Сніп“ на 1913 рік. Передплата тільки УМОВНА, се-б-то, коли до 10 СТУДНЯ (Декабря) 1912 р. збереться не менше 1500 передплатників, то „Сніп“ виходитиме на 1913 рік, коли ж ні, то гроші будуть усім передплатникам повернуті.

Умови передплати: На рік 3 руб. Можлива розстрочка: 1 Студня 1 руб., 1 Березня 1 руб., і 1 Червня ще 1 руб. У Харькові передплата 2 р 50 коп. не рік.

„Сніп“ у 1913 році дасть передплатникам 52 числа. Гроші треба засилати ВИКЛЮЧНО на біжучий рахунок „Сніп“ у 3-є Харьківське Т-во Взаємного Кредіту. Книгарні й окремі особи по-за Харьковом, що збирають передплату, мають 5% знижки з річної передплати, але гроші повинні теж засилати ВИКЛЮЧНО до 3-го Харьківського Т-ва Взаємного Кредіту. За гроші, які в Харькові будуть виплачені не в 3-є Т-во Взаємного Кредіту, видавець „Снопа“ НЕ ВІДПОВІДАЄ.